

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav světových dějin

Historie

Bakalářská práce

Jan Dvořák

**Vztahy Československa a Iráku v letech 1980-1989 v kontextu
studené války a irácko-iránské války**

Czechoslovakia-Iraq Relations in the years 1980-1989 in the Context
of the Cold War and the Iran-Iraq War

Praha 2023

Vedoucí práce: PhDr. Jan Koura, PhD

Poděkování

Poděkovat bych chtěl především vedoucímu své práce PhDr. Janu Kourovi, Ph.D. za trpělivé vedení této bakalářské práce, za jeho čas poskytnutý ke konzultacím a také za nejednu užitečnou radu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 20. 3. 2023

.....

Jan Dvořák

Abstrakt

Práce se bude zabývat politickou, hospodářskou a vojenskou spoluprací obou zemí v daném časovém období, s přihlédnutím ke kontextu irácko-iránské války a politiky Východního bloku na Blízkém východě v době studené války. Jedním z hlavních cílů bude výzkum proměny vzájemných diplomatických styků, dodávek československého „speciálního materiálu“ do Iráku a jeho význam ve stycích mezi ČSSR a Irákem. Nedílnou součástí práce bude i analýza vztahu mezi iráckou vládou Baas a Komunistickou stranou Československa, kde budu demonstrovat, do jaké míry byla politika ČSSR vůči Iráku ovlivněna ideologickými premisami nebo pragmatismem. Ve své práci se budu opírat o širokou základnu nevydaných pramenů a sekundární literatury. Kromě materiálů z Archivu Ministerstva zahraničních věcí (zejména fondy TO-T), budu pracovat také s materiály z Národního archivu ČR (fondy ÚV KSČ, Gustáv Husák). K informacím o aktivitách československé rozvědky hodlám využít fondy Archivu bezpečnostních složek (ABS) a k dodávkám „speciálního materiálu“ fondy Vojenského historického archivu (VHA).

Klíčová slova: Československo, ČSSR, Irácko-iránská válka, speciální materiál, zahraniční politika, studená válka, zahraniční styky, obchod

Abstract

This thesis will deal with political, economic and military cooperation of both countries during given time period, with taking the context of the Iran-Iraq War and the Eastern bloc' Middle Eastern policy into consideration. One of the main aims will be research of changes of mutual diplomatic relations, supplies of Czechoslovak „special material“ to Iraq and it's importance in the relations of Czechoslovakia and Iraq. Integral part of thesis will also be an analysis of the relations between the ruling Iraqi Ba'th party and the Communist Party of Czechoslovakia, where I will demonstrate to what degree was the Czechoslovak policy towards Iraq influenced by the ideological premises or by pragmatism. Thesis will be based on wide basis of unpublished resources and secondary literature. Apart of materials from the Archives of the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic (especially a secret funds of the territorial departments), I will use materials from the National Archives of the Czech Republic (funds of the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia, Gustáv Husák). To informations concerned of activities of the Czechoslovak intelligence I am intending to use funds from the Security Service Archive (ABS) and to informations about „special material“ supplies funds from the Archive of Military History (VHA).

Keywords: Czechoslovakia, CSR, Iran-Iraq War, special material, foreign policy, Cold War, foreign relations, trade

Obsah

ÚVOD	7
1 VZTAHY ČESKOSLOVENSKA A IRÁKU DO VYPUKNUTÍ IRÁCKO-ÍRÁNSKÉ VÁLKY (1921-1980).....	12
1.1 Období do roku 1980	12
1.2 Československo-irácké vztahy v době zostřené situace na Blízkém východě po Islámské revoluci.....	17
2 VZTAHY ČESKOSLOVENSKA A IRÁKU V DOBĚ POČÁTEČNÍ FÁZE IRÁCKO-ÍRÁNSKÉ VÁLKY (1980-1982)	22
2.1 Vypuknutí irácko-iránské války a počáteční irácký postup	22
2.2 Počáteční postavení Československa a SSSR ke konfliktu, přerušení dodávek „speciálního materiálu“ do Iráku a situace československých expertů v Iráku	23
2.3 Obnovení československých a sovětských dodávek „speciálního materiálu“	27
3 OBDOBÍ LET 1982-1986.....	30
3.1 Vývoj ve válce v letech 1982-1986 - „tankerová válka“ a „válka měst“	30
3.2 Diplomatická aktivita mezi Irákem a USA a československý pohled na americké angažmá v Perském zálivu	31
3.3 Počínající problémy s iráckými platbami.....	33
3.4 Ohrožení československých pracovníků „válkou měst“	36
3.5 Vojenská spolupráce Československa a Iráku v letech 1982-1986.....	37
4 OBDOBÍ LET 1986-1989.....	41
4.1 Poslední fáze irácko-iránské války – dvě bitvy o al-Fáw, zásah amerického námořnictva v Perském zálivu, irácká protiofenzíva a genocida v Kurdistánu	41
4.2 Československé hodnocení vztahů s Irákem v roce 1986	43
4.3 Irácké dluhy a jejich vliv na obchod s Československem.....	44
4.4 Československo mezi USA a Sovětským svazem – politické styky s Irákem v letech 1986-1989	47
4.5 Obava z ústupu z trhu se „speciálem“ a návštěva náčelníka generálního štábu Vacka.....	50
5 VZTAHY KSČ A BAAS V LETECH 1980-1989.....	53
5.1 Strana Baas a její socialismus	53
5.2 Vztahy Baas s KSČ	54
ZÁVĚR	59
POUŽITÉ PRAMENY A SEKUNDÁRNÍ LITERATURA.....	64
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	66

ÚVOD

Hovoří-li se u nás v dnešní době o Iráku, většinou se vykresluje obrázek země, kterou zmítá chaos. V 70. a 80. letech minulého století byla situace jiná. Irák byl bohatou a prosperující zemí, třebaže pod diktaturou jedné strany. S Irákem v této době udržoval Východní blok intenzivní vztahy včetně Československa. Můj osobní zájem o diktaturu Saddáma Husajna a irácko-iránskou válku mě vedl k zamyšlení, jakou roli hrálo v tomto konfliktu Československo a jaké v této době mělo vztahy s iráckým režimem. Právě kapitole vztahů Československo – Irák v 80. letech 20. století jsem se rozhodl svou práci věnovat. Téma hodlám zařadit do kontextu irácko-iránské války a studené války. Důraz budu klást především na politické vztahy obou zemí.

Československo-irácké vztahy si prošly od svého navázání ve 30. letech minulého století značnou proměnlivostí, od prakticky neexistujících diplomatických styků v letech 1948-1958, po velmi vřelé a srdečné styky v 70. letech. Ve své práci jsem se však zaměřil na léta osmdesátá, zejména kvůli zjištěné situaci na Blízkém východě po roce 1979. V tomto roce vypuknuvší islámská revoluce sesadila v Íránu šáha a vynesla k moci teokratický fundamentalistický režim. Ve stejném roce se prezidentem Iráku stal Saddám Husajn, načež byli iráckí komunisté zahnáni do ilegality a došlo k ochlazení styků se socialistickými zeměmi. Napětí mezi Irákem a Íránem vyústilo v roce 1980 ve vypuknutí osmileté irácko-iránské války, která patří k nejdelším konvenčním válkám 20. století. Postavení Československa v tomto konfliktu, potažmo Východního bloku se nachází ve středu mého zájmu. Konkrétně se jedná o dodávky zbraní a munice (v dobových materiálech nazváno „speciální materiál“ či „speciál“), celková vojenská spolupráce obou zemí a ochota Československa a Iráku spolupracovat i přes válku.

Dále mě zajímá odpověď na otázku, do jaké míry byla hospodářská a vojenská spolupráce Československa a Iráku motivována ideologií a zda vůbec. Určitou odpověď mohou být vztahy mezi vládnoucími stranami Československa a Iráku – KSČ a Baas (Socialistická strana arabské obrody), resp. její irácké části, v mnou určeném období.

Vztahy Československa a Iráku v 80. letech jsou u nás badatelsky poměrně opomíjené. Oproti 70. letům by se v 80. letech v československo-iráckých vztazích dala očekávat větší dynamika, neboť kvůli válce došlo k nové vnitropolitické situaci v Iráku. Ta se odrazila například ve větším důrazu zdejšího vedení na zbrojení, což vytvořilo situaci příznivou i pro

československé zbraně – Irák byl totiž v 80. letech největší dovozce zbraní na světě.¹ Z toho vyvstává také otázka, nakolik Iráčané kladli ve vzájemných vztazích důraz na dodávky „speciálního materiálu“. Vycházím přitom z předpokladu, že se jednalo o klíčovou oblast, kdy si Československo chtělo opatřit devizy v podobě amerických dolarů. Těmi totiž Irák spolehlivě platil, jelikož disponoval značnými příjmy z prodeje ropy. V 80. letech ale došlo k situaci, kdy Irák přestal svou platební situaci zvládat a narůstal jeho dluh vůči arabským zemím, západním zemím i zemím Východnímu bloku, Československo nevyjímaje. Zde by bylo zajímavé ověřit ochotu Československa k dodávkám zbraní a jiné spolupráci, i přes stále se zpožďující platby, což je dalším cílem této práce. Domnívám se, že pokračování těchto služeb i přes špatnou finanční situaci Iráku by demonstrovalo ideologické odhodlání ze strany Československa Irák podpořit.

Do průběhu irácko-iránské války se promítla také studená válka. V případě irácko-iránské války ale došlo k netypickému schématu, kdy USA a Sovětský svaz se svými spojenci podpořily vojensky a ekonomicky jednu stranu - Irák, zatímco Írán byl z větší části politicky izolován. Promítnutí studené války do irácko-iránské války vede k zamyšlení, jak Iráčané vnímali Východní blok potažmo Československo, včetně vzájemné spolupráce. Chtěl bych tedy odpovědět také na otázku, zda Irák vnímal Československo jako ideologicky spřízněné, či pouze jako zdroj „speciálu“ a jiného zboží a služeb. Také vede k zamyšlení, proč obě znesvářené supervelmoci podporovaly ve válce stejný stát, přičemž této otázce se v této práci chci též věnovat. I když bylo Československo do určité míry v zahraniční politice autonomní, muselo se podřizovat Sovětskému svazu, například co se dodávek zbraní týče. Další téma, kterým bych se chtěl v práci zabývat, je míra propojenosti československé a sovětské politiky v Iráku, tedy zda existovaly významné odlišnosti postupu československé a sovětské diplomacie v Iráku. Přesněji řečeno, zda Praha usilovala o vlastní politiku v této zemi. Věřím, že tento přístup pomůže prohloubit poznatky o Československu jako o malém, zčásti samostatném, aktérovi studené války. Irák byl totiž jednou ze zemí Blízkého východu, se kterým Československo udržovalo diplomatické styky již před rokem 1948, kdy se stalo satelitem Sovětského svazu. Lze tedy předpokládat, že československo-irácké vztahy musely mít již nějakou tradici. Irák například nakupoval československé zbraně již ve 30. letech. Sovětský svaz s Bagdádem navíc diplomatické styky navázal až v roce 1944. Odpovědi na tyto zmíněné otázky by v duchu *New Cold War History* rozostřily zjednodušený pohled na Studenou válku jako na soupeření kapitalistického „Západu“ vedeném USA a socialistického „Východu“ vedeného SSSR.

¹ SCHMIDT, R. *Global Arms Exports to Iraq, 1960-1990*.

V této práci se budu opírat o množství archivních pramenů a sekundární literatury, české i zahraniční. Za těžiště archivních pramenů k Iráku v 80. letech považuji fondy Teritoriální odbory – tajné (TO-T) z let 1980-1989 k Iráku² z Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky (AMZV). Tyto budou doplněny dokumenty z dalších archivů. K aktivitě československé rozvědky je to zejména fond Zpravodajská služba Generálního štábu Československé lidové armády (ZSGŠ) z Archivu bezpečnostních složek (ABS). K vojenské spolupráci obou zemí budu čerpat z fondu Ministerstva národní obrany (MNO) z let 1980-1988 Vojenského historického archivu (VHA). Z Národního archivu České republiky (NA) se pak budu opírat o fond Gustáva Husáka z Archivu ÚV KSČ (A ÚV KSČ).³

Ze sekundární literatury budu používat práci historiků Petra Zídka a Karla Siebera *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*⁴, která poskytuje základní nástin vztahů mj. mezi Irákem a Československem v letech 1948-1989. Jedná se o obecný přehled zpracovaný z dokumentů AMZV, ABS, NA a sekundární literatury. Ke kapitole zabývající se vztahy s Irákem však autoři nepoužili archivní dokumenty VHA. Diplomát Ivan Brož se ve své práci *Husajn kontra Chomejní: irácko-iránská válka 1980-1988*⁵ věnuje nejen irácko-iránské válce, ale také postojům jednotlivých zemí ke konfliktu včetně Československa. To považuji za obzvláště užitečné. K postoji Československa autor pracoval s fondy NA. Prameny z jiných archivů však nepoužil. Syntézu *Dějiny Iráku* sepsali arabista Eduard Gombár a odborník na starověkou Mezopotámii Lukáš Pecha.⁶ Pozornost je zde věnována také československo-iráckým vztahům včetně 80. let. Sekce věnující se irácko-československým vztahům v 80. letech je však poměrně stručná a nebyly k ní použity žádné archivní prameny. Publikace ale obsahuje samostatnou kapitolu o vývoji iráckého hospodářství, což považuji za velmi užitečné. Konkrétněji zaměřenou syntézu *Irák od roku 1958: od revoluce k diktatuře* sepsali historici Blízkého východu Peter Sluglett a Marion Farouk-Sluglettová.⁷ Tato publikace se věnuje zahraniční politice Iráku a děním v zemi podrobněji než Gombár. Také oni se však neopírali o žádné archivní dokumenty. Nicméně hospodářství Iráku zpracovali též v samostatné kapitole. Pozornost ideologii v Husajnově

² fond Teritoriální odbory – obecné (TO-O) k Iráku z let 1980-1989 není v AMZV zpřístupněn, neboť je nezpracován.

³ Protože jsem z Národního archivu použil pouze fond Gustáva Husáka, budu v citacích uvádět jako fond pouze A ÚV KSČ.

⁴ ZÍDEK, Petr; SIEBER Karel. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009.

⁵ BROŽ, Ivan. *Husajn kontra Chomejní: irácko-iránská válka 1980-1988*. Praha: Epoque, 2007.

⁶ GOMBÁR, Eduard; PECHA, Lukáš. *Dějiny Iráku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013.

⁷ FAROUK-SLUGLETT, Marion; SLUGLETT Peter. *Irák od roku 1958: od revoluce k diktatuře*. Praha: Volvox Globator, 2003.

Iráku věnoval arabista Aaron Faust v díle *The Ba'athification of Iraq: Saddam Hussein's Totalitarianism*.⁸ Zde uvádí i rozdíly mezi klasickým a arabským socialismem. Tyto poznatky jsou důležité k pochopení ideologické (ne)podobnosti československého a iráckého režimu. Z prací zmíněných výše budu čerpat i poznatky o vnitropolitickém vývoji v Iráku a průběhu jeho války s Íránem. Bez toho by poznatky o zahraničněpolitickém vývoji postrádaly kontext.

Konkrétně vývojem sovětsko-iráckých vztahů v letech 1968-1988 se zabýval politolog Haim Shemesh v díle *Soviet-Iraqi Relations, 1968-1988. In the Shadow of the Iran-Iraq conflict*.⁹ Knihu považuji za stěžejní proto, že zahraniční politika Východního bloku se odrážela v zahraniční politice Sovětského svazu. Autor se opíral o sekundární literaturu, tisk a rozhlas, avšak nikoli o archivní prameny, což považuji za slabinu této jinak užitečné publikace. Sovětsko-iráckými vztahy se také stručněji zabývá historik Artemy Kalinovsky ve studii *The Soviet-Union and the Iran-Iraq War* ve sborníku *The Iran-Iraq War*.¹⁰ Autor taktéž nepracoval s archivními prameny. Pouze se o nich zmínil, avšak jen v souvislosti se sovětsko-iráckými vztahy.

Iráckým dovozem zbraní z celého světa zkoumá Rachel Schmidtová ve studii společnosti RAND *Global Arms Exports to Iraq, 1960-1990*.¹¹ Pomocí této studie hodlám zařadit do mezinárodního kontextu dodávky československých zbraní do Iráku. Práce Schmidtové se opírá o rozsáhlé zdroje, od odborných prací po zprávy z tisku, ale její omezení spočívá v tom, že se opírá pouze o otevřené zdroje (OSINT).

Při práci budu postupovat chronologicky a rozdělím ji do pěti kapitol. O archivní prameny se hodlám opírat pouze u událostí let 1980-1989, tedy v části první kapitoly a posléze ve druhé až páté kapitole. U shrnutí vztahů do roku 1980 se budu opírat pouze o sekundární literaturu. Přednostně budu věnovat pozornost archivním dokumentům, které se týkají politických a vojenských styků. Dokumenty zabývající se hospodářskými styky budu brát v potaz kvůli jejich důležitosti, ale budu je vnímat jako vedlejší. U hospodářských styků mě budou zajímat hlavně jejich politické aspekty. Jinými slovy cílem práce nebude kompletní zmapování čísel z československo-iráckých hospodářských styků. Vycházet budu z předpokladu úzké propojenosti hospodářských styků s politickými z pohledu Československa. Při práci budu taktéž vycházet z předpokladu, že Československo sice

⁸ FAUST, Aaron. *The Ba'athification of Iraq: Saddam Hussein's Totalitarianism*. Austin: University of Texas Press, 2015.

⁹ SHEMESH, Haim. *Soviet-Iraqi Relations, 1968-1988. In the Shadow of the Iran-Iraq conflict*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1992.

¹⁰ KALINOVSKY, Artemy. *The Soviet-Union and the Iran-Iraq War*. In: ASHTON, Nigel; GIBSON Bryan (eds.). *The Iran-Iraq War*. London: Routledge, 2013.

¹¹ SCHMIDT, Rachel. *Global Arms Exports to Iraq, 1960-1990*. Santa Monica: RAND Corporation, 1991.

v zahraničních otázkách bylo podřízeno Sovětskému svazu, ale pouze částečně. Kvůli povaze práce nemohu zahrnout komparativní analýzu vztahů Československa a Iráku se vztahy Československa a jiných blízkovýchodních zemí.

V první kapitole se budu věnovat vztahům do vypuknutí irácko-iránské války. Na to naváže druhá kapitola věnující se situaci po vypuknutí války. Zde budou popsány události do roku 1982, kdy ze Sovětského svazu i Československa po úvodním zmražení pokračovaly dodávky speciálu. Třetí kapitola pokryje období let 1982-1986. Její konec se přibližně kryje s nástupem perestrojky v Sovětském svazu a porážkou Iráku v první bitvě o poloostrov al-Fáw. Zde budou probrány také počínající irácké potíže s platbami. Poté bude následovat čtvrtá kapitola pokrývající období let 1986-1989, tedy období iránských neúspěchů, úspěšných iráckých ofenziv, čím dál větší militarizace iráckého průmyslu, konce války a změny režimu v Československu. Toto rozdělení se přibližně kryje s Gombárovou periodizací irácko-iránské války.¹² V páté kapitole zhodnotím vztahy KSČ a Baas. V závěru práce pak přijde celkové zhodnocení vztahů Československo – Irák v letech 1980-1989.

¹² GOMBÁR, E.; PECHA, L., *Dějiny Iráku*, s. 510. Irácko-iránskou válku rozděluje následovně: 1. fáze: září 1980 - polovina 1982, 2. fáze: polovina 1982 - počátek 1984, 3. fáze: jaro 1984 - konec 1985, 4. fáze: 1986-1988.

1 VZTAHY ČESKOSLOVENSKA A IRÁKU DO VYPUKNUTÍ IRÁCKO-ÍRÁNSKÉ VÁLKY (1921-1980)

1.1 Období do roku 1980

Novodobý Irák vznikl v roce 1921 jako království pod britskou správou na území někdejší Osmanské říše. Vládnoucí dynastií byli Hašimovci. Počátky vztahů Iráku a nově vzniklého Československa jsou spjaty s působením české lékařky Vlasty Kálalové (od roku 1930 Kálalové-Di Lottiové). Kálalová v roce 1925 založila v Bagdádu malou polikliniku a v roce 1930 se účastnila otevření lékařské fakulty v Bagdádu. V roce 1932 se kvůli zhoršenému zdravotnímu stavu vrátila do Československa, kde vydala stat' *Istanbulske a bagdádské kapitoly* o svém působení v zemi.¹³

Československo uvažovalo o navázání diplomatických styků s Irákem už ve 20. letech.¹⁴ V roce 1930 si v Bagdádu zřídilo honorární konzulát, ale k navázání diplomatických styků (na úrovni *chargé d'affaires*) došlo až v listopadu 1933. Československým *chargé d'affaires* se stal tehdejší velvyslanec v Teheránu Vratislav Trčka. Došlo též k navázání obchodních styků: V Iráku vznikla továrna Baťových závodů, vyvážely se sem automobily Škoda, ale také zbraně. V roce 1935 do Iráku dodala Zbrojovka Brno 20 000 pušek Lee-Enfield, v následujících dvou letech pak i 900 kulometů BREN.¹⁵ Irák do Československa vyvážel datle.¹⁶

Zájem o Irák se nevyhnul ani československé akademické sféře. O započetí vědeckého zájmu o starověkou Mezopotámii na Univerzitě Karlově se zasloužil profesor Bedřich Hrozný, zakladatel českých klínopisných studií a chetitologie. Jeho žák Lubor Matouš přeložil *Epos o Gilgamešovi*. Arabista Felix Tauer se v *Dějínách lidstva* a *Světě islámu* věnoval středověkým dějinám dnešního Iráku.¹⁷

Druhá světová válka znamenala drastické přerušení slibně rozvíjejících se československo-iráckých vztahů. Po okupaci zbytku Československa bylo jeho velvyslanectví v Teheránu předáno Německu (funkci československého *chargé d'affaires* v Iráku vykonával velvyslanec v Teheránu). V roce 1942 ale bylo obnoveno jako velvyslanectví československé exilové vlády a jeho vedením byl pověřen Josef M. Kadlec, který měl od roku 1943 také

¹³ GOMBÁR, E.; PECHA, L., *Dějiny Iráku*, s. 575-576.

¹⁴ Tamtéž, s. 576

¹⁵ ZÍDEK, P.; SIEBER K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 91

¹⁶ GOMBÁR, E.; PECHA, L., *Dějiny Iráku* s. 576.

¹⁷ Tamtéž

pověření pro Irák. Kadlec byl v roce 1946 ve funkci vystřídán Miroslavem Kundrátem, který ale o dva roky později odešel do exilu. Od té doby byla úroveň styků obou zemí prakticky na nule¹⁸ – styky byly zajišťovány přes třetí země. Za zmínku stojí občasné návštěvy iráckých komunistů do Československa.¹⁹

Změna přišla po revoluci 14. července 1958, která svrhla hašimovské království a nastolila republiku. V jejím čele stanul generál Abd al-Karím Qásim, jenž mimo jiné započal sociální reformy. Změny přišly i v zahraniční politice – Irák navázal diplomatické styky se Sovětským svazem a Čínskou lidovou republikou.²⁰ Zpřetrhal také vazby na USA a Velkou Británii. Právě za vlády Qásima vstoupily československo-irácké vztahy do nové éry.

Československo Qásimovu vládu uznalo dva dny po převratu a navrhlo navázání diplomatických vztahů, ovšem nyní na úrovni velvyslanců. Prvním velvyslancem Československa se stal Josef Žabokrtský, který získal pověření 6. září 1958 a úřadu se ujal 5. října.²¹ Před ním vedl ambasádu v Bagdádu několik měsíců *chargé d'affaires* Pavol Kanka. Prvním iráckým vyslancem v Praze se stal Bahi Fayid. Ten nahradil dosavadního *chargé d'affaires* Khalila Daghistaniho a v roce 1961 byl nahrazen prvním velvyslancem Qassimem Hassanem.²²

Mezi oběma zeměmi začala čilá hospodářská spolupráce. Již 14. prosince 1958 došlo k podpisu *Obchodní dohody a Protokolu o vědecké spolupráci*. Na to došlo v květnu 1959 také k podpisu *Dohody o kulturní spolupráci*. Na jejím základě do Československa vycestovalo 120 iráckých stipendistů na akademický rok 1959/1960.²³ Díky podpisu *Dohody o letecké dopravě* byla zřízena přímá linka ČSA Praha-Bagdád.²⁴ Došlo také na vycestování československých akademiků do Iráku.²⁵

Hlavní motivací Československa o dobré vztahy s Irákem se zdá být příjem deviz díky příjmům z jeho ropného bohatství. Přes tehdejší vřelé vztahy je však třeba zmínit i to, že republika udržovala vztahy také s iráckou opozicí, zejména s komunisty a Kurdskou stranou práce.²⁶

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ ZÍDEK, P.; SIEBER K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 91.

²⁰ GOMBÁR, E.; PECHA, L., *Dějiny Iráku* s. 465.

²¹ ZÍDEK, P.; SIEBER K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 92.

²² GOMBÁR, E.; PECHA, L., *Dějiny Iráku*, s. 576-577.

²³ Tamtéž, s. 577.

²⁴ Tamtéž

²⁵ O pobytu akademiků z ČSAV pojednává následující studie: JÚNOVÁ MACKOVÁ, Adéla. *Export of experts. Czechoslovak Academy of Sciences and Iraq in the 1960s*. In: *Práce z dějin Akademie věd*, roč. 10, č. 2 (2018), s. 47-78.

²⁶ ZÍDEK, P.; SIEBER K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 93.

Svržení Qásimova režimu završené jeho popravou 9. února 1963 a převzetí moci baasisty se neslo ve znamení ochlazení vzájemných styků tím spíše, že došlo k pronásledování a popravám iráckých komunistů.²⁷ Některým exponentům předchozího režimu byl umožněn pobyt v Československu, v Praze byl též s požehnáním ÚV KSČ zřízen sekretariát ÚV Irácké komunistické strany.²⁸ Československo se nyní začalo zajímat o hlubší styky s iráckou opozicí. Zároveň však uznalo novou iráckou vládu. Přesto se s ní rozhodlo nerozšiřovat dosavadní spolupráci.²⁹

Vláda radikální frakce baasistů však netrvala dlouho, neboť ji už v listopadu 1963 sesadil vojenský převrat v čele s plukovníkem a zároveň iráckým prezidentem Abd as-Salámem Árifem. Poté došlo k nastolení vojenské diktatury. Tento nový režim se hlásil k násirovskému Egyptu, a právě kvůli jeho přízni začal provádět levicové reformy, jako znárodnění bank a pojišťoven. Netýkalo se to však *Iraq Petroleum Company*, nadnárodní společnosti zajišťující těžbu ropy v Iráku. V rámci politické liberalizace přislíbil Árif například volby, či propuštění politických vězňů.³⁰

Československo se s novým režimem rozhodlo dosavadní styky rozšířit. Nehledě na to však stále podporovalo iráckou opozici. Nezvýšil se ani počet iráckých studentů na československých vysokých školách. Přijímáni byli nadále jen studenti mající doporučení Irácké komunistické strany.³¹ Nově však obě země začaly opět spolupracovat v otázce obchodu se zbraněmi. V roce 1964 Irák zakoupil 5000 pušek z Československa. O rok později došlo i k nákupu letounů MiG-21F a T-54A.³² Panovaly však obavy, aby Irák československé zbraně nepoužil v boji proti Kurdům. Ti také spolu s iráckými komunisty proti těmto dodávkám náležitě protestovali.³³

K ofenzívě irácké armády proti Kurdům nakonec skutečně došlo. Přestože Sovětský svaz zbrojní dodávky zastavil, nestalo se tak v případě Československa. Nehodlalo se výnosného obchodu s dobře platicím Irákem vzdát. Bylo kvůli tomu ochotno obětovat dobré vztahy s iráckou opozicí včetně komunistů, kterým v roce 1967 předsednictvo ÚV KSČ odmítlo zvýšit finanční příspěvek na jejich sekretariát v Praze. Předsednictvo ÚV KSČ také

²⁷ GOMBÁR, E.; PECHA, L., *Dějiny Iráku* s. 476.

²⁸ Tamtéž

²⁹ ZÍDEK, P.; SIEBER K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 95, týká se to např. zamítnutí vysílání dalších expertů do Iráku, s výjimkou pedagogických. V žádném případě však Československo nechtělo ohrozit své obchodní zájmy v Iráku.

³⁰ GOMBÁR, E.; PECHA, L., *Dějiny Iráku* s. 479-481, i když se později politika režimu vychýlila doprava, znárodnovací dekrety zrušeny nebyly. V roce 1966 Abd as-Salám Árif zahynul při havárii helikoptéry a byl nahrazen bratrem Abd ar-Rahmánem.

³¹ ZÍDEK, P.; SIEBER K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 95-96.

³² Tamtéž, s. 98.

³³ Tamtéž s. 98 a 100.

požádalo irácké exulanty, aby pozastavili činnost „Výboru na obranu práv iráckého lidu“, protože si na něj Irák stěžoval.³⁴ Vřelé vztahy obou zemí byly dále potvrzeny návštěvou prezidenta Československa Antonína Novotného v Bagdádu 6. prosince 1967. Zde došlo na setkání s prezidentem Árifem.³⁵

Ten byl 17. července 1968 sesazen převratem, kterým se k moci dostalo vojenské křídlo strany Baas. V čele nového režimu stanul prezident Ahmad Hasan al-Bakr, generál irácké armády, který pak dalším pučen na konci července 1968 odstavil od moci nezávislé důstojníky.³⁶ Nástup baasistické vlády znamenal obrat doleva jak ve vnitřní, tak v zahraniční politice, což se odrazilo pozitivním přijetím převratu v zemích Východního bloku.³⁷ Baasistický režim usiloval o uspořádání vztahů s komunisty. Těm se díky liberálnější politické atmosféře na počátku 70. let dokonce podařilo rozšířit členskou základnu.³⁸ Došlo k paradoxní situaci, kdy vyjednával s vedením Irácké komunistické strany (IKS), ale pronásledoval její řadové členstvo. Irák se odvrátil od Západu v důsledku ponížení Arabů ze Šestidenní války (1967) s Izraelem disponujícím západní podporou. Aby mohl získat kýženou revoluční tvář, neměl v zásadě jinou možnost.³⁹ Orientace na Sovětský svaz, která vyvrcholila v roce 1972 podpisem *Smlouvy o přátelství a spolupráci mezi Irákem a Sovětským svazem*, pak také vyvažovala iránskou hrozbu a umožnila Iráku získat sovětské zbraně.⁴⁰

Irák jako první arabský stát v roce 1969 uznal Německou demokratickou republiku, což prospělo i vztahům s Československem. Vztahům s Prahou prospěla také účast IKS na irácké vládě v koalici s Baas od roku 1972 a znárodnění *Iraq Petroleum Company* ve stejném roce.⁴¹ O velmi vřelém vztahu Bagdádu a Prahy svědčí například podpis protokolu o spolupráci mezi KSČ a Baas v roce 1974. Na to o dva roky později následoval podpis dohody o spolupráci mezi ministerstvy vnitra.⁴² Kvetla také spolupráce v oblasti zbrojního průmyslu. Jen do roku 1970 dodalo Československo do Iráku 40 letounů L-29 spolu s 395 obrněnými transportéry TOPAS (OT-62) a 173 obrněnými transportéry SKOT. Praha vyvážela též investiční celky, jako byl například kontrakt na technologickou součást výroby malorážových nábojů za 44,8 milionů USD. Od roku 1978 působili jako vyučující na vojenské akademii v Bagdádu instruktoři z Československa a jeho experti se podíleli na stavbě irácké

³⁴ Tamtéž, s. 100.

³⁵ Tamtéž, s. 100-101.

³⁶ GOMBÁR, E.; PECHA, L., *Dějiny Iráku*, s. 486.

³⁷ ZÍDEK, P.; SIEBER K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 101.

³⁸ FAROUK-SLUGLETT, M.; SLUGLETT, P. *Irák od roku 1958*, s. 263.

³⁹ Tamtéž, s. 141-142 a 146.

⁴⁰ GOMBÁR, E.; PECHA, L., *Dějiny Iráku*, s. 491.

⁴¹ Tamtéž, s. 577.

⁴² Tamtéž.

průmyslové infrastruktury. Jako nejlepší příklad poslouží ropná rafinérie v Basře. Ta byla budována „na klíč“ a na místě se nacházelo 1200 pracovníků z Československa. Ačkoli byla stavba dokončena s dvouletým zpožděním roku 1974 a překročení rozpočtu o 32,3 milionu USD a 416,2 milionu Kčs, nezabránilo to podpisu dalších kontraktů, jako rafinérie Basra II v hodnotě 24 milionů USD a rafinérie Baiji a v hodnotě 130 milionů USD. Nelze opomenout ani to, že se českoslovenští lékaři podíleli také na léčbě Saddáma Husajna, viceprezidenta a druhého muže Iráku, jehož vliv v zemi stále sílil. Určitým vyvrcholením vzájemných vztahů byla návštěva Gustáva Husáka mezi 30. květnem a 2. červnem 1977 v Bagdádu. V listopadu 1978 navštívil Irák také premiér Lubomír Štrougal. V letech 1978, 1979 a 1980 Československo navštívila Husajnova manželka Sádžída Talfáh.⁴³

Čilou spoluprací obou zemí je potřeba vidět také v širším kontextu. Vztahy Iráku a Sovětského svazu byly minimálně v letech 1972-1973 velice těsné.⁴⁴ Baasistický režim chtěl upevnit svou pozici, čehož hodlal dosáhnout spoluprací s komunisty a Sovětským svazem.⁴⁵ Navíc v roce 1973 následoval ropný šok, díky kterému Iráku spadlo do klína obrovské bohatství. Toto bohatství Irák investoval nejen do rozvoje sociálního státu, což režimu získalo širokou lidovou podporu, ale také do industrializace a zbrojení. Právě ve strojírenství mělo Československo silnou pozici. Irák navíc netrval ani na striktním odběru svého zboží. Není proto divu, že se v tomto období stal jednou ze tří zemí třetího světa pro Československo z ekonomického hlediska nejdůležitější. Nutno dodat, že průměrně třetinu československého vývozu do Iráku činily zbraně.⁴⁶

Nesmí se však přeceňovat zájem Iráku o zboží z Východního bloku. V době svého vrcholu (1974) se obchod se socialistickými státy podílel na celkové výši iráckého zahraničního obchodu ze 13 %. V rámci rozvoje své infrastruktury a průmyslu Irák potřeboval technologie a znalosti, které byly vysoce náročné a které byly na Východě obecně na nižší úrovni.⁴⁷ Ropný šok vedoucí k vysokým příjmům z irácké ropy vedl k povzbuzení vedení strany Baas k upevnění moci a také odstranění konkurentů.⁴⁸ K tomu uzavření alžírské smlouvy v roce 1975 znamenalo vyřešení otázky sporné hranice se šáhovým Íránem, se kterým měl Irák pohraniční spory a který také podporoval kurdský odpor propuknuvší roku 1974. Ten se nyní kvůli ukončení iránské podpory zhroutil. Ukončení nepřátelství s Kurdy a pohraničních sporů s Íránem vedlo k tomu, že strana Baas přestala být natolik závislá na

⁴³ ZÍDEK, P.; SIEBER K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 102-105.

⁴⁴ FAROUK-SLUGLETT, M.; SLUGLETT, P. *Irák od roku 1958*, s. 208.

⁴⁵ Tamtéž, s. 171.

⁴⁶ ZÍDEK, P.; SIEBER K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 102.

⁴⁷ FAROUK-SLUGLETT, M.; SLUGLETT, P. *Irák od roku 1958*, s. 207-208.

⁴⁸ GOMBÁR, E.; PECHA, L., *Dějiny Iráku*, s. 496.

Sovětském svazu a komunistech a mohla se od nich začít odvracet.⁴⁹ Socialistická orientace Iráku definitivně skončila se vznikem komunistického režimu v Afghánistánu v roce 1978. Tehdy také baasisté přehodnotili i vztah k iráckým komunistům.⁵⁰ Pro země Východního bloku se nejednalo o dobrou zprávu zejména proto, že z pohledu Iráku se hospodářská spolupráce s nimi nesla v duchu ideologie. Slovy náměstka iráckého ministra hospodářství je Irák „*občas*“ musel nechat „*trochu vydělat*.“⁵¹

Další ochlazení vzájemných vztahů přišlo poté, co se namísto nemocného al-Bakra stal 16. července 1979 prezidentem Iráku Saddám Husajn.⁵² Již od poloviny 70. let režim přitvrdil vůči komunistům a Kurdům; komunisté například nesměli od roku 1976 sloužit v armádě, jinak jim hrozil trest. Od roku 1975 bylo v Iráku umožněno uvěznit na 10-15 let studenty, studující v zahraničí bez vědomí vlády. Toto opatření bylo namířeno proti stipendistům IKS. Irák také požadoval jmenné seznamy iráckých studentů v Československu, které to ale odmítlo. Irák se „odvděčil“ bráněním podpisu prováděcího plánu kulturní dohody.⁵³ V létě 1978 světový tisk hovořil o masovém zatýkání a popravách komunistů, kteří byli zahnáni do ilegality. Po nástupu Husajna k moci se represe proti opozici zhoršily a netýkalo se to pouze komunistů.⁵⁴ Pod Husajnovým vedením, doprovázeným jeho mohutným kultem osobnosti, se režim proměnil na ještě více autoritativní.⁵⁵

1.2 Československo-irácké vztahy v době zostřené situace na Blízkém východě po Islámské revoluci

Dne 11. února 1979 došlo k sesazení šáha Muhammada Rezy Páhlavího a nastolení fundamentalistického islamistického režimu vedeném ajatolláhem Rúholláhem Chomejním. Přestože Irák nový režim uznal, jednalo se pro něj o nevíтанou událost a znamenalo to konec vzájemných vřelých vztahů Bagdádu a Teheránu. Nový iránský režim se netajil tím, že by rád

⁴⁹ FAROUK-SLUGLETT, M.; SLUGLETT, P. *Irák od roku 1958*, s. 198.

⁵⁰ GOMBÁR, E.; PECHA, L., *Dějiny Iráku*, s. 496.

⁵¹ FAROUK-SLUGLETT, M.; SLUGLETT, P. *Irák od roku 1958*, s. 208, slova pronesená v rozhovoru pro *International Herald Tribune*, duben 1975

⁵² GOMBÁR, E.; PECHA, L., *Dějiny Iráku*, s. 577.

⁵³ ZÍDEK, P.; SIEBER K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 104-105.

⁵⁴ FAROUK-SLUGLETT, M.; SLUGLETT, P. *Irák od roku 1958*, s. 214-215.

⁵⁵ GOMBÁR, E.; PECHA, L., *Dějiny Iráku*, s. 499 a 507. Gombár zdůrazňuje totalitní povahu iráckého režimu po roce 1979. Tuto tezi zastává též Aaron Faust, viz FAUST, A. *The Ba'athification of Iraq*. S jejich závěry však někteří badatelé nesouhlasí jako třeba Joseph Sassoon, viz SASSOON, Joseph, *Aaron M. Faust, The Ba'athification of Iraq: Saddam Hussein's Totalitarianism* (Austin, Tex.: University of Texas Press, 2015). Pp. 296. \$55.00 cloth. ISBN: 9781477305577). In: *International Journal of Middle East Studies*, roč. 49, č. 1 (2017), s. 205-206.

rozšířil islámskou revoluci také do Iráku či do Saúdské Arábie a stejně tak vykazoval protiamerické i protisovětské zaměření.⁵⁶

Situace v regionu se stále vyostřovala. Opět se rozhořely územní spory, například o hranici na řece Šatt al-Arab a ostrovy v Perském zálivu. V září 1979 Írán prohlásil, že se necítí být vázán alžírskou dohodou, což o měsíc později učinil také Irák.⁵⁷ Bagdád také vystoupil s varováním, že Írán bude muset udělit autonomii arabským, balúčským a kurdským menšinám a vzdát se tří ostrovů v Perském zálivu.⁵⁸ V dubnu 1980 ministr zahraničí Íránu Sádeq Qotbezáde oznámil, že se Írán rozhodl sesadit irácký baasistický režim, načež Irák deportoval asi 40 000 „příliš horlivých“ šíitů do Íránu.⁵⁹

Od dubna do září 1980 probíhaly pohraniční střety na irácko-iránských hranicích, včetně akcí dělostřelectva a letectva. Írán 4. září 1980 provedl závažnou provokaci spočívající v dělostřelecké palbě na s města Chanaqin a Mandali nacházející se na sporném území. Irák reagoval nejprve výzvou ke stažení, na kterou ale Írán neodpověděl. Proto ve dnech 12. a 13. září 1980 Iráčané vojensky napadli a obsadili malé město Zain al-Qaws, kde se nacházely iránské dělostřelecké baterie. Prezident Husajn 17. září 1980 protiprávně vypověděl Alžírskou smlouvu, kterou v televizním projevu roztrhal.⁶⁰ Na to došlo 22. září 1980 k rozsáhlému iráckému útoku na iránské pozice, přičemž toto datum se obecně považuje za datum vypuknutí nikdy nevyhlášené irácko-iránské války.⁶¹

Příčin této války je vícero. Uvádí se obava iráckého režimu z radikalizace většinových iráckých šíitů, která byla Íránem živena. Tato obava se však nakonec ukázala být přemrštěnou.⁶² Saddám Husajn počítal s rychlou válkou, ve které by revolucí oslabeném Íránu uštědřil porážku vedoucí k sesazení Chomejního režimu. Poté by se stal pánem Perského zálivu i arabského světa, a zároveň by Írán přinutil zachovat takové stanovisko ke kurdské otázce, jako v době šáha. Podcenil však vůli Íránců nový režim bránit.⁶³ Roli zde hrál také arabský nacionalismus. Irák si kladl nároky na provincii Chúzestán (Arabistán) na jihozápadě Íránu a sousedící s Irákem. Kromě velkých zásob ropy, jichž se Irák chtěl zmocnit, se zde nacházelo též arabské obyvatelstvo čítající 35-40% obyvatel provincie.⁶⁴

⁵⁶ ZÍDEK, P.; SIEBER K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 126. FAROUK-SLUGLETT, M.; SLUGLETT, P. *Irák od roku 1958*, s. 292.

⁵⁷ GOMBÁR, E.; PECHA, L., *Dějiny Iráku*, s. 507.

⁵⁸ FAROUK-SLUGLETT, M.; SLUGLETT, P. *Irák od roku 1958*, s. 292.

⁵⁹ GOMBÁR, E.; PECHA, L., *Dějiny Iráku*, s. 508.

⁶⁰ BROŽ, I. *Husajn kontra Chomejní*, s. 37-38.

⁶¹ GOMBÁR, E.; PECHA, L., *Dějiny Iráku*, s. 508.

⁶² Tamtéž a FAROUK-SLUGLETT, M.; SLUGLETT, P. *Irák od roku 1958*, s. 293

⁶³ FAROUK-SLUGLETT, M.; SLUGLETT, P. *Irák od roku 1958*, s. 293.

⁶⁴ BROŽ, I. *Husajn kontra Chomejní*, s. 37 a 40.

Nedomnívám se, že irácká invaze byla podpořena ze strany USA. Washington byl zaneprázdněn reakcí na sovětskou invazi do Afghánistánu, a také situací rukojmích na americké ambasádě v Teheránu. Obával se, že by jim bylo v případě iráckého útoku ublíženo, a že tento útok vžene Írán do spojení s Moskvou. Americký záměr byl zamezit pronikání Sovětského svazu na Blízký východ. Navíc, když válka vypukla, USA se snažily konflikt neeskalovat, když američtí diplomaté přesvědčili Omán a SAE, aby neposkytli Iráku svá letiště k útokům na iránské cíle.⁶⁵ Také Saddám Husajn neměl důvod domnívat se, že by mu Američané invazi posvětili. Sám totiž v této době věřil, že se USA potají s Íránem a Izraelem proti jeho režimu paktují.⁶⁶

Československá diplomacie z napětí vinila obě strany. Za jeho hlavní příčinu považovala ohlas Islámské revoluce v arabském světě a její výzvu pro baasistický panarabismus, oba režimy také považovala za nacionalistické. Obávala se ale především zlepšování vztahů Iráku a USA v důsledku Husajnovy protiiránské politiky, nikoli propuknutí války, kterou považovala za v podstatě vyloučenou. Připouštěla ji jen v případě úplného rozvratu v Íránu.⁶⁷ Na vztahy s Irákem pak bylo nahlíženo dvěma „určujícími okolnostmi“. Jednak byl Irák přes zhoršení vztahů vnímán spíše jako spřátelená země a také zde byla možnost podílet se na rozvoji jeho průmyslu⁶⁸, z čehož pramenil zisk deviz. Ačkoli se tedy politické vztahy Československa a Iráku zhoršily kvůli pronásledování komunistů, k obchodním vztahům Československo zaujalo pragmatickou pozici.⁶⁹ Ani politické vztahy však zcela neochladly.

Československo tak například 26. - 29. května 1980 navštívil místopředseda Rady revolučního vedení Izzat Ibráhím ad-Dúrí. Návštěva se uskutečnila na základě návrhu československého předsedy vlády Lubomíra Štrougala z listopadu 1978.⁷⁰ Jednalo se o první návštěvu vysokého představitele Iráku v zemi Východního bloku od výměny irácké vlády v červenci 1979 a Dúrí při ní hodnotil vztahy se socialistickými zeměmi jako velmi dobré. Připomněl ale škraloup ve vztazích s BLR, kde se odehrála bitka iráckých studentů

⁶⁵ BRANDS, Hal. *Saddam Hussein, the United States and the invasion of Iran: was there a green light?* In: *Cold War History*, roč. 12, č. 2 (2012).

⁶⁶ FORSBERG, Carl. *Iraq, the United States, and the long shadow of the Cold War*. In: *Cold War History*, roč. 19, č. 4 (2019), s. 463.

⁶⁷ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 7, politické zprávy, č. j. 048/80, *Zpráva o současných vztazích mezi Irákem a Íránem* [sic], 6. 5. 1980.

⁶⁸ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 1, běžná politická korespondence, č. j. 013.475/80-8, *K vnitropolitické situaci v Iráku - záznam k šifře Jiráka 0126*, 7. 5. 1980. Doslova je řečeno: „Irak [sic] byl a nadále zůstává naším spojencem v boji proti imperialismu.“

⁶⁹ GOMBÁR, E.; PECHA, L., *Dějiny Iráku*, s. 577.

⁷⁰ NA, A ÚV KSČ, f. 02/1, sv. 139, ar. j. 136, b. 11, č. j. 8023/23 *Návšteva podpredsedu Rady revolučného velenia Irackej republiky Izzata Ibrahíma v ČSSR*, 2. 4. 1980, ke schůzi P ÚV KSČ 11. 4. 1980.

baasistické a komunistické orientace. Při pozitivním hodnocení styků s Československem také zmínil existenci možností dalšího rozvoje. Probrány byly též hospodářské styky. Československo mělo zájem na účasti při rozšiřování rafinerie Salahuddin, pneumatikárny či geologickém průzkumu v hospodářsky významné oblasti Iráku. Iráčané si stěžovali na nedostatky náhradních dílů zejména do traktorů, v čemž českoslovenští představitelé slíbili zjednat nápravu. Iráčané taktéž vyjadřovali znepokojení nad americkou vojenskou přítomností v Perském zálivu a rovněž nad pokusy Íránu o rozšíření islámské revoluce. Rovněž vyjádřili nespokojenost s mezistranickými styky KSČ a Baas a také nad malým počtem studentů na oficiální stipendia v Československu a jejich přísným výběrem. Vyjádřili podezření, že jejich místa zabírají jiní iráčtí studenti a bylo nasnadě, že tím mají na mysli ty komunistické.⁷¹

Absolventi československých vysokých škol byli důležití i pro československou zpravodajskou službu, která je rekrutovala ke spolupráci. Nemuseli to být jen komunisté. Například spolupracovník s krycím jménem „RAAD“ byl členem strany Baas.⁷²

Jednou z nejdůležitějších složek spolupráce obou zemí byla samozřejmě ta vojenská. Docházelo tedy i k dodávkám zbraní. Jednalo se o zakázky pro HTS-FMZO (Omnipol) mezi rokem 1977 a zářím 1980 ve výši 153,7 milionů USD. Sem bylo zahrnuto například 10 letadel L-39, dále pak vyprošťovací tanky JVB T 55 v počtu 30 ks, či munice ráže 100 mm. To vše v hodnotě 37 milionů USD.⁷³ Československá vláda také 30. července 1980 prodloužila *Protokol o spolupráci mezi vládou Irácké republiky a vládou Československé socialistické republiky v oblasti vojenského vysokého technického školství* na léta 1980-1982. V rámci toho bylo možno zabezpečit pro pět iráckých odborníků postgraduální studium na VAAZ v Brně a poskytnutí informací o učebních programech vysokoškolských leteckých oborů, které by od roku 1984 a 1985 na VAAZ mohlo studovat 50 iráckých posluchačů. Byl vydán i souhlas s vysláním 10 pilotů-instruktorů do Iráku od roku 1982. Naopak výcvik 25 iráckých pilotů-kadetů na letadlech MiG-21 byl zamítnut s tím, že „nelze v dohledné době zabezpečit“ z důvodu vyčerpání kapacit. V té době se na irácké vojenské škole MTC Bagdád nacházelo 15 československých vyučujících, na VAAZ se zase nacházelo 15 iráckých posluchačů na magisterském studiu. Usnesení vlády 15. srpna 1980 posvětilo předsednictvo ÚV KSČ.⁷⁴

⁷¹ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 1, agenda vzájemných vztahů, č. j. 014.504/80-8, *Zpráva o průběhu a výsledcích oficiální přátelské návštěvy místopředsedy Rady revolučního vedení Izzata Ibráhima v ČSSR – pro vládu ČSSR*, 9. 7. 1980.

⁷² ABS, ZSGŠ, rezidentura TIGRID, karton 188, pracovní svazek PR-5, evid. č. 133005, č. j. 0033/81, *Hlášení orgánu 333 o činnosti za IV. čtvrtletí 1981*, 21. 10. 1981.

⁷³ ZÍDEK, P.; SIEBER K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 105.

⁷⁴ NA, A ÚV KSČ, f. 02/1, sv. 148, ar. j. 144, b. 9, č. j. 8658/23, *Zpráva o speciální technické pomoci poskytované iráckým ozbrojeným silám ve vojenském vysokém technickém školství podle usnesení P*

Ani jiné složky hospodářské spolupráce nebyly zanedbatelné. Svědčí o tom usnesení československé vlády z 3. ledna 1980, ve kterém souhlasila se sjednáním smlouvy s Irákem o právní spolupráci a právní pomoci. Odůvodněno to bylo přítomností stovek československých pracovníků v Iráku a potřebou jejich účinnější právní ochrany.⁷⁵

Československo ale udržovalo styk také s opozicí, jmenovitě s komunisty. KSČ například 29. dubna 1980 vyhověla žádosti IKS o měsíční prázdninový kurz na VŠP.⁷⁶ Zdá se však, že navenek bylo Československo kvůli hospodářské spolupráci s Bagdádem ochotno iráckou perzekuci komunistů přehlížet. Pronásledování iráckých komunistů se negativně promítlo především do mezistranických styků KSČ a Baas.

V ČSSR č. 68 ze dne 10. března 1977 a o nových požadavcích irácké strany v uvedené oblasti, 10. 7. 1980, ke schůzi P ÚV KSČ 15. 8. 1980.

⁷⁵ NA, A ÚV KSČ, f. 02/1, sv. 130, ar. j. 127, b. 5, č. j. 7564/23, *Sjednání smlouvy mezi Československou socialistickou republikou a Iráckou republikou o právní spolupráci a právní pomoci*, 8. 1. 1980, ke schůzi P ÚV KSČ 11. 1. 1980.

⁷⁶ NA, A ÚV KSČ, f. 02/4, sv. 95, ar. j. 138, b-5, č. j. 8179/23, *Uspořádání měsíčního prázdninového kursu na VŠP pro posluchače Irácké komunistické strany a Jordánské komunistické strany*, 25. 4. 1980, ke schůzi sekretariátu ÚV KSČ 29. 4. 1980.

2 VZTAHY ČESKOSLOVENSKA A IRÁKU V DOBĚ POČÁTEČNÍ FÁZE IRÁCKO-ÍRÁNSKÉ VÁLKY (1980-1982)

2.1 Vypuknutí irácko-íránské války a počáteční irácký postup

Vzorem pro irácký útok na Írán byl překvapivý izraelský úder za arabsko-izraelské války (Šestidenní války) roku 1967, kdy se mu podařilo zničit letectvo protivníka ještě na zemi. Irák zaútočil v noci 22. září 1980 leteckým úderem na íránská letiště a stanice radiolokátorů včasného varování. Téže noci pak irácké pozemní síly přešly hranice s Íránem s cílem obsadit celou oblast řeky Šatt al-Arab, příhraniční města Chorrámšahr a Abadán, hlavní město Chúzestánu Ahváz a strategické město Dezful. Současně s tím postoupili Iráčané na severním úseku fronty k Pandžúnu v íránském Kurdistánu, takže zamezili případnému íránskému výpadu na oblasti města Sulajmánija a ropná pole u Kirkúku. Ve středním úseku fronty Iráčané zabrali příhraniční města Mehrán a Qasr-e Širín.⁷⁷

Jestliže se Husajn domníval, že se íránský režim pod iráckým útokem zhroutí, podařil se mu pravý opak, totiž jeho konsolidace.⁷⁸ Revoluce v Íránu vyvolala vlastenecké a islámské zanícení⁷⁹ a z toho vyplývající ochotu se bránit. Zuřivá íránská obrana způsobila, že Iráčané byli nuceni v Chorrámšahru bojovat o každý dům. Chorrámšahr padl až 10. listopadu za cenu těžkých ztrát – 1500 mrtvých a 4000 raněných⁸⁰, a irácké velení se proto rozhodlo Abadán nedobývat přímo, nýbrž ho pouze obléhat.⁸¹ Ani počáteční irácký letecký útok nesplnil účel, takže se íránské letectvo rychle vzpamatovalo a začalo napadat cíle v Iráku. Těmito cíli se stala například petrochemická zařízení v Basře, Zubairu, Mosulu a Kirkúku 25. září a samotný Bagdád 1. října. Neúspěšně také napadlo v poslední zářijový den reaktor Osirak, kde Irák obohacoval uran v rámci svého jaderného programu. Aktivitu vyvíjelo také íránské námořnictvo, které 24. září ostřelovalo přístav v Basře a petrochemická zařízení na poloostrově al-Fáw.⁸² Přes to všechno si však Irák počínal až do března 1981 úspěšněji než protivník.⁸³

⁷⁷ BROŽ, I. *Husajn kontra Chomejní*, s. 40-42.

⁷⁸ Tamtéž, s. 46-47.

⁷⁹ FAROUK-SLUGLETT, M.; SLUGLETT, P. *Irák od roku 1958*, s. 293.

⁸⁰ BROŽ, I. *Husajn kontra Chomejní*, s. 48.

⁸¹ GOMBÁR, E.; PECHA, L., *Dějiny Iráku*, s. 511.

⁸² BROŽ, I. *Husajn kontra Chomejní*, s. 40-45. Reaktor Osirak byl zničen až 7. června 1981 náletem izraelského letectva, více tamtéž, s. 57.

⁸³ FAROUK-SLUGLETT, M.; SLUGLETT, P. *Irák od roku 1958*, s. 295.

2.2 Počáteční postavení Československa a SSSR ke konfliktu, přerušení dodávek „speciálního materiálu“ do Iráku a situace československých expertů v Iráku

Pro Sovětský svaz bylo vypuknutí konfliktu nepříjemné překvapení. Nepřál si konflikt na jih od svých hranic, který by mohl ve svých konečných důsledcích i sabotovat jednání o odzbrojení s USA.⁸⁴ Už 30. 9. 1980 vyzval Irák s Íránem k ukončení bojů a k jednání. Moskva v konfliktu ani jednu ze stran nefavorizovala, a neměla v úmyslu podpořit Irák. Vyhýbala se tomu z obav, že by se Írán stal znovu spojencem USA. Írán byl ovšem pro Východní blok geopoliticky mnohem důležitější, a proto mu Sovětský svaz dokonce diskrétně nabídl zbraně, Teherán však odmítl.⁸⁵ Irák navíc invazi s Moskvou nekonzultoval a tím porušil *Smlouvu o přátelství a spolupráci* z roku 1972.⁸⁶ Ta sice Sovětský svaz zavazovala Iráku poskytnout vojenskou asistenci, ale jen v případě jeho napadení. Z těchto dvou důvodů Moskva dodávky jak zbraní, tak náhradních dílů, zastavila. Týkalo se to i probíhajících dodávek.⁸⁷ Své vojenské poradce v zemi však ponechala, a to z důvodů obav z důsledků porážky Iráku pro svou prestiž a všeobecně pro své zájmy v regionu. Oficiálně byl během války Sovětský svaz neutrální.⁸⁸

První reakce československých diplomatů byly zmatené.⁸⁹ Saddám Husajn vyslal do země Východního bloku svého emisara, předsedu iráckého parlamentu Naíma Haddáda, aby zde předložil jeho stanovisko. Do Prahy měl dorazit 11. října 1980. Ve svém stanovisku se Československo v žádném případě nemínilo postavit na iráckou stranu, ale rovněž Irák nechtělo označit za agresora.⁹⁰ Považovalo však Alžírskou smlouvu za výhodnou pro Irák a příčinu konfliktu vidělo v arabsko-perském antagonismu, a protichůdnosti režimů – iráckého baasismu s panarabskými ambicemi na jedné straně a islámské teokracie šířící svou ideologii pod náboženskými hesly na straně druhé. Nepřímo tak vlastně odsuzovalo i agresi Husajnova režimu. Zároveň se obávalo, že situace zneužívají USA a Izrael a válka by mohla vést

⁸⁴ BROŽ, I. *Husajn kontra Chomejní*, s. 228-229.

⁸⁵ ZÍDEK, P.; SIEBER K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 106.

⁸⁶ FAROUK-SLUGLETT, M.; SLUGLETT, P. *Irák od roku 1958*, s. 297.

⁸⁷ BROŽ, I. *Husajn kontra Chomejní*, s. 229.

⁸⁸ KALINOVSKY A. *The Soviet-Union and the Iran-Iraq War*, s. 237. Počet sovětských vojenských poradců v Iráku tehdy činil 1200.

⁸⁹ ZÍDEK, P.; SIEBER K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 106.

⁹⁰ Tamtéž, s. 107 a AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 1, agenda vzájemných vztahů, č. j. 016.430/80-8, *Návrh čs. postupu při přijetí zvláštního osobního vyslance a předsedy Rady revolučního velení a prezidenta Irácké republiky Sadama* [sic] Husejna, 9. 10. 1980.

k posílení amerických pozic, čemuž mají země Východního bloku zabránit.⁹¹ Stejně jako Sovětský svaz zachovalo i Československo neutralitu. Získávání informací o vojenskopolitickém vývoji a situaci československých občanů v Iráku byl pověřen vojenský letecký přidělenec. Ústředí také informoval o vojenské stránce konfliktu.⁹² Od začátku války se jednotliví VLP zemí Východního bloku scházeli na pravidelné porady k hodnocení vojenského vývoje.⁹³

Praha se domnívala, že součástí Haddádovy mise bude také jednání o dodávkách zbraní. K tomu ale zřejmě nedošlo. Pouze se v A ÚV KSČ nachází dopis Gustáva Husáka Saddámu Husajnovi, ve kterém mu československý prezident vzkazuje, že Naíma Haddáda přijal a též vyjadřuje znepokojení nad irácko-iránskou válkou. O dodávkách zbraní nehovoří ani šifrovka přiložená k dopisu.⁹⁴

Irák sovětský zákaz vývozu zbraní poškodil, protože více než dvě třetiny jeho zbraní bylo sovětského původu⁹⁵ a sovětským se stanoviskem řídilo i Československo⁹⁶. Již v roce 1975 vypuknutím války omezila Moskva vývoz zbraní do Iráku, protože se sblížoval s tehdy nepohodlným Egyptem a kvůli rivalitě se Sýrií. I když je z obav ztráty vlivu v zemi o rok později znovu obnovila v plném rozsahu, Irák se stačil obrátit se zbrojnými požadavky na Francii. Stejnou cestou se vydal i nyní, když objednal z Francie bojová letadla, vrtulníky a řízené střely, z Brazílie obrněné transportéry a řízené střely a z Itálie plavidla. Podařilo se mu však získat i vybavení sovětského původu v Polsku a Rumunsku⁹⁷, což naznačuje, že embargo dodávek z Východního bloku nebylo dokonalé.

Všechno vojenské vybavení sovětského původu se samozřejmě zcela nahradit nedalo a tak Irák tlačil i na Prahu, aby změnila názor. Už 15. října 1980 jednal na HTS-FMZO představitel iráckého ministerstva obrany plukovník Abdul Rahmán. Ten požadoval urychlené dodávky „speciálního materiálu“ dle seznamu odeslaného všem zemím Východního bloku. Jednalo se o munici v rozmezí ráží 7,62 – 100 mm, rakety Strela a Maljutka, munici Grad a náhradní díly na vozidla. Avšak protože se Československo na doporučení sovětského

⁹¹ AMZV, TO-T 1980-1989, Irák, karton 1, agenda vzájemných styků, č. j. 016.491/80-8, *Podklady k přijetí zvláštního vyslance iráckého prezidenta Saddáma Husajna Naím [sic] Haddáda*, nedatováno.

⁹² ABS, ZSGŠ, rezidentura TIGRID, karton 187, základní svazek, evid. č. 133005/Zákl., *Návrh na propůjčení státního vyznamenání*, 16. 3. 1982.

⁹³ ABS, ZSGŠ, rezidentura TIGRID, karton 187, pracovní svazek PR-4, evid. č. 133005/PR-4, *Přijatá zpráva č. 204*, 1. 12. 1980.

⁹⁴ NA, A ÚV KSČ, karton 1040 (10198-10218), č. j. 26/1980, *Odpověď s. G. Husáka na poselství prezidenta Irácké republiky Saddáma Husejna*, 30. 10. 1980.

⁹⁵ BROŽ, I. *Husajn kontra Chomejní*, s. 229.

⁹⁶ ZÍDEK, P.; SIEBER K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 107. I Československo zmrazilo probíhající dodávky.

⁹⁷ SCHMIDT, R. *Global Arms Exports to Iraq, 1960-1990*, s. 8.

spojení mělo chovat zdrženlivě, tak se kladné odpovědi Rahmán nedočkal. Místo toho mu bylo sděleno, že většina těchto položek se v Československu nevyrábí a pokud ano, tak je dodací lhůta dlouhá. Rahmán proto požádal o prověření možnosti uspokojit irácké požadavky i za cenu uvolnění ze zásob ČSLA.⁹⁸

Iráčané byli také nespokojeni s tím, že Československo dodávalo do Sýrie a Libye zbraně, které tyto prodaly Íránu, a vůbec, že s těmito zeměmi udržovalo vřelé styky. Svě si o tom vyslechl i velvyslanec Jan Straka, kterého si 12. října 1980 pozval náměstek ministra zahraničních věcí Ahmed Samaraj. Náměstek Strakovi sdělil, že „*ČSSR udržuje se Sýrií a Libyí přátelské styky a realizuje výměnu delegací na vysoké úrovni. Irák nemůže mít nic proti tomu, ale Sýrie a Libye nyní pomáhají Íránu a iráckí představitelé by neradi viděli, aby dobré jméno ČSSR bylo zataženo do jednostranné situace.*“ Velvyslanec se také dozvěděl, že Iráčané jsou znepokojeni návštěvou náčelníka syrského letectva v Praze s náznakem, že by se o této návštěvě rádi dozvěděli víc. Československá strana Samarajův výstup považovala za nevhodný a Straka měl odpovědět v tom smyslu, že „*spolupráce s každou z těchto zemí se neuskutečňuje proti zájmům jiných arabských států, včetně Iráku.*“⁹⁹

To irácký ministr průmyslu a přírodního bohatství Táhir Tawfiq al-Aní si již vůbec nebral servítky, když předsedovi vlády Štrougalovi sdělil, že bude-li se Československo stavět k otázkám dodávek zbraní „*jako dosud*“, nebude prý žádná „*velká spolupráce*“. Naznačil, že místo československých traktorů Zetor si mohou nakoupit i například lepší finské traktory, a také to, že by pak byly vztahy obou zemí „*zcela normální*“ - Československo by se následně neubránilo konkurenci např. Západního Německa. Tawfiq také vznesl požadavky na munici ráže 130, 122 a 152 mm, dále o pneumatiky pro letouny MiG-21 v počtu minimálně 500, ale ideálně 1000 ks. Další požadavky měl sdělit stálý irácký vojenský přidělenec v Iráku. Sdělil také, že očekává vyjádření do dvou týdnů. Stejně tak si stěžoval na dodávky zbraní do Libye a Sýrie, aniž by ty stejné dodávky putovaly do hotově platícího Iráku.¹⁰⁰ Signalizovalo to, že Iráčané poměřovali hospodářskou spolupráci s Československem jeho postojem k dodávkám „speciálu“.

„Speciál“ však nebylo jediné měřítko. Tím druhým byl přístup jednotlivých zemí k rozhodnutí ponechat své pracovníky v Iráku, který měl na jejich práci pochopitelně zájem.

⁹⁸ VHA, MNO 1981, SÚP, karton 184, č. j. 012882/92-81, *Informace o stavu závazků na dodávky speciálního materiálu do Iráku*, 1981.

⁹⁹ AMZV, TO-T 1980-1989, Irák, karton 1, agenda vzájemných vztahů, č. j. 016.516/80-8, *Informace o rozhovoru čs. velvyslance v Iráku s náměstkem ministra zahraničních věcí Iráku – záznam pro s. ministra*, 14. 10. 1980.

¹⁰⁰ NA, A ÚV KSČ, karton 1040 (10198-10218), č. j. 004/81-kab.Š, Dopis Lubomíra Štrougala prezidentovi Husákovi, 26. 1. 1981.

S vypuknutím války došlo přirozeně k ohrožení zahraničních pracovníků v Iráku. Planá hrozba to rozhodně nebyla - k 22. říjnu 1980 zahynuli při náletech 3 polští experti v oblasti Mosulu a dva byli těžce zranění. Při náletu na Bagdád byl také zraněn expert z NDR. Některé země, například Japonsko, v reakci na ohrožení svých pracovníků provedly jejich evakuaci, na což Irák reagoval negativně a hrozil sankcemi. Československo situaci pečlivě sledovalo, ale úplnou evakuaci neprovedlo. Obávalo se ohrožení svých hospodářských zájmů v Iráku. Velvyslanec Straka situaci vyhodnocoval se sovětským velvyslancem a ponechal si rozhodnutí k úplné evakuaci, kterou ale nenavrhoval, došlo pouze k evakuaci částečné. V Iráku se nacházelo více než 900 československých občanů, z toho téměř 700 pracovalo na stavbě ropné rafinerie Salahuddin. Z toho bylo evakuováno asi 400 osob, především ženy, děti, pracovníci, „kteří za vzniklé situace nemohli plnit konkrétní pracovní úkoly“ a několik tzv. „psychicky labilnějších osob.“ Podobnou evakuaci provedly i jiné země Východního bloku. K úplné evakuaci se Praha chtěla uchýlit jen v případě výrazného ohrožení. Iráčané naopak jako projev dobré vůle zavedli na pro československé pracovníky své náklady úrazové pojištění ve výši 50 000 USD pro pracovníky nižší kategorie a až 100 000 USD pro pracovníky z kategorie vyšší. V Iráku se k 20. říjnu 1980 nacházelo 4400 sovětských, 3500 polských, 195 maďarských, 1300 bulharských, 300 východoněmeckých, 100 rumunských a 2000 kubánských občanů.¹⁰¹ Československo evakovalo většinu svých expertů až koncem roku 1980. Učinilo tak až jako jedna z posledních zemí. Před irácko-iránskou válkou působilo v Iráku téměř 1000 československých „techniků a montérů“. K dubnu 1981 v zemi zůstalo 86 expertů.¹⁰² Stejně jako v oblasti speciálu i zde Iráčané naznačovali, že by mohli přistoupit k sankcím v případě, že by Praha nechtěla jejich požadavkům vyhovět. To poznal při své návštěvě 18. – 22. dubna 1982 ministr zahraničních věcí Bohuslav Chňoupek, když mu irácký ministr ropného průmyslu Abdul Tajeh Karím sdělil, „že by Československo na iráckém trhu ve svobodné konkurenci se západními nabídkami nemohlo nikdy cenově obstát. Všechny dosavadní velké zakázky, které ČSSR v Iráku získala, jako rafinerie Basra, Bejdží I a II a další, jsou totiž výsledkem jen politického rozhodnutí irácké strany.“ Irácký ministr při tomto jednání tlumočil požadavek na Prahu o zajištění 150 a později 260 expertů na počáteční

¹⁰¹ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 6, různé, č. j. 013.389/80. *Nebezpečí ohrožení čs. občanů a čs. hospodářských a politických zájmů v Iráku v souvislosti s irácko-iránským konfliktem*, 22. 10. 1980.

¹⁰² AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 1, agenda vzájemných vztahů, č. j. 012.516/81-8, *Materiály pro přijetí Ramadána v ČSSR*, duben 1981 a ZÍDEK, P.; SIEBER K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 320.

provoz Salahuddin I.¹⁰³ O sankcích za nesplnění či odmítnutí sice explicitně nehovořil, jasně to však z jeho slov vyplynulo.

Po celou dobu irácko-iránské války nezahynul v Iráku žádný československý občan. K jejich ohrožení nicméně několikrát došlo. Například v roce 1983 byl u Záchů unesen a tři měsíce zadržován kurdskou odbojovou organizací jeden československý občan. Také došlo k ohrožení pracovníků Vodních staveb v Derbendichanu iránským dělostřelectvem.¹⁰⁴

2.3 Obnovení československých a sovětských dodávek „speciálního materiálu“

Na vzájemné politické vztahy s Irákem se na začátku 80. let československá strana dívala tak, že nebyly na takové úrovni, jako v 70. letech. Praha negativně pohlížela na prohlubování styků Iráku se západními zeměmi, zejména USA.¹⁰⁵ Jak jsme již mohli vidět, Československo mělo v Iráku vybudované obchodní pozice. Nyní panovala obava z ústupu z těchto pozic, zejm. ve prospěch západních zemí. Tento ústup by znamenal dle názoru československých diplomatů nejen ztrátu příjmů z této země, ale i „*ztrátu možnosti politicky ovlivňovat iráckou zahraniční politiku.*“¹⁰⁶ Ze zprávy ministra zahraničního obchodu Andreje Barčáka zaslané předsedovi vlády Štrougalovi vyplývalo, že to byla reálná hrozba. Jen ztráty za speciál smluvený před válkou činily 80 milionů USD. Za rok 1981 to bylo celkově 33 341 199 USD. Celkové ztráty československého zahraničního obchodu v případě uplatnění iráckých sankcí pak byly spočítány na 260 milionů USD za rok 1981 a odhadnuty na minimálně 1,35 miliardy USD za roky 1981-1984. Při výši československého vývozu do Iráku za rok 1980 činící 205,7 milionů USD by to pro obchodní operace Prahy v Iráku byla skutečná rána.¹⁰⁷ Československo si také rozhodně nechtělo nechat ujít vidinu zisku z prodeje

¹⁰³ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 2, agenda vzájemných styků, č. j. 012.772/82-8, *Informace pro PÚV* [sic] KSČ o průběhu a výsledcích návštěvy ministra zahraničních věcí ČSSR s. B. Chňoupka v Irácké republice, 3. 5. 1982.

¹⁰⁴ ZÍDEK, P.; SIEBER K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 109 a AMZV, TO-T 1980-1989, Irák, karton 6, různé, č. j. 017/160/98. *Zápis o mimořádné události*, 24. 11. 1983. U Derbendichanu se podle materiálů AMZV nacházelo 48 pracovníků, které bylo z bezpečnostních důvodů nutno stáhnout, viz AMZV, TO-T 1980-1989, Irák, karton 1, běžná politická korespondence, č. j. 01089/84, *Informace o posledním vývoji irácko-iránského válečného konfliktu*, 28. 3. 1984.

¹⁰⁵ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 1, agenda vzájemných vztahů, č. j. 012.516/81-8, *Materiály pro přijetí Ramadána v ČSSR*, duben 1981.

¹⁰⁶ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 1, agenda vzájemných vztahů, č. j. 012.598/81-8, *Informace pro s. nám. Spáchila k návštěvě Ramadána v ČSSR*, 1981.

¹⁰⁷ AMZV, TO-T 1980-1989, Irák, agenda vzájemných vztahů, č. j. 012.297/81-8, *Návrh irácké strany na realizaci oficiální návštěvy 1. místopředsedy irácké vlády Ramadána v ČSSR*, 31. 3. 1981, Je konstatováno toto: „..., jednalo by se prakticky o zmrazení našich vzájemných ekonomických styků a o

„speciálního materiálu“ válčícímu Iráku, zvláště když jeho nedodání mohlo vyvolat irácké sankce. Zastavení dodávek zbraní a munice do Iráku tedy Praze silně nevyhovovalo. Bylo tedy navrženo, aby premiér Štrougal projednal otázku „speciálu“ s předsedou Rady ministrů SSSR Nikolajem A. Tichonovem, který československým dodávkám tohoto typu zboží udělil souhlas.¹⁰⁸

Ledy se tedy hnuly. Velvyslanec Straka navštívil iráckého vicepremiéra Táhá Jásína Ramadána. Sdělil mu kladné stanovisko Československa na požadavky „speciálu“ a vyžádal urychlení jeho návštěvy. Ramadán měl do Československa přiletět 22. dubna. Týden před ním ale měla dorazit delegace, která měla vyřídit vše týkající se „speciálu“ a připravit o tom podklady. Ty pak měl Ramadán podepsat. Tuto delegaci tvořili plukovníci Adnan Jakub Saaba a Anwar Sulejman. Jejich požadavky nebyly zrovna malé. Jednalo se o 1 087 000 nábojů různých druhů v rážích od 23 mm do 130 mm, dále 33 000 kusů 160 mm min, 4000 protitankových řízených střel Maljutka, po 500 kusech střel Strela 9M-32 a 9M-31, 50 kusů tanků JVBT-55 a náhradní díly na tyto tanky. Požadavky na střely Strela a 965 000 nábojů Omnipol odmítl, ale zbytek nechal buď prověřit, nebo rovnou vznesl požadavek na MNO. Ministr národní obrany, armádní generál Martin Dzúr, nakonec na základě Štrougalova rozhodnutí nechal uvolnit do Iráku zásilku 97 000 nábojů ráže 100 a 122 mm a 500 protiletadlových raket Strela 9M-32N. Celkově měla tato zásilka hodnotu 205 670 000 Kčs.¹⁰⁹ V prosinci 1981 pak bylo pro Irák odbaveno 50 004 protipěchotních min a 50 532 rozněcovačů. Bylo to na požadavek vznesený iráckou delegací o měsíc dříve.¹¹⁰

Ve dnech 22. - 24. dubna 1981 jednal v Československu vicepremiér Ramadán.¹¹¹ Ten již před tím jednal v Maďarsku a NDR.¹¹² Ramadána doprovázeli mj. také vojenští experti. Byl přijat prezidentem Husákem a výsledky jednání Praha hodnotila jako „velmi příznivé“. Zahrnovaly kontrakt na rozšíření ropné rafinerie Salahuddin na dvojnásobnou kapacitu za zhruba 150 milionů USD, ke stanovené kvótě 4 500 traktorů dodat ještě 1000 traktorů Zetor 7011 za zhruba 6 milionů USD a podpis kontraktu na čerpací stanici Abú Ghrajb za zhruba 10 milionů USD. Dále byl například stanoven rámec československého vývozu do Iráku na 138,3 milionů USD při iráckém vývozu do Československa 6,6 milionů USD. Co se dodávek

značné poškození dobrých politických vztahů“. Viz též ZÍDEK, P.; SIEBER K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 107-108.

¹⁰⁸ Tamtéž a ZÍDEK, P.; SIEBER K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 108.

¹⁰⁹ VHA, MNO 1981, SÚP, karton 184, č. j. 02540, *Jednání irácké delegace duben 1981*, 4. 5. 1981.

¹¹⁰ VHA, MNO 1981, SÚP, karton 184, k č. j. 02540, *Vyjádření k DP*, prosinec 1981.

¹¹¹ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 1, agenda vzájemných vztahů, č. j. 013.131/81-8, *Zpráva o průběhu a výsledcích návštěvy T. J. Ramadána v ČSSR (pro vládu ČSSR)*, 1981.

¹¹² AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 1, agenda vzájemných vztahů, č. j. 012.421/81-8, *Návrh na uskutečnění návštěvy I. místopředsedy vlády Irácké republiky T. J. Ramadána v ČSSR*, 1981.

„speciálu“ a budování vojenského průmyslu v Iráku týče, to měly řešit samostatné dlouhodobé dohody, jejichž podpis se očekával do konce roku 1981.¹¹³ Tyto výsledky byly iráckou odměnou za opětovné dodávky československého speciálu.¹¹⁴

Toto vše probíhalo v době, kdy Sovětský svaz pomalu začal měnit svůj postoj k válce. Iráku se v ní totiž přestalo dařit – v lednu 1981 sice rozdrtil iránskou ofenzivu u Dezfúlu a Susangerdu, ale nedokázal tohoto vítězství využít k provedení vlastního útoku. O ten se pak pokusil v březnu, ale Írán útok odrazil. Iráku k realizaci ofenzivy scházely zdroje. V září 1981 pak museli Iráčané vyklidit okolí Abadánu. Od prosince 1981 do ledna 1982 utrpěli další porážky v oblasti Qasr e-Širín. Z důvodu velkých ztrát mužstva a techniky irácké velení zatím na novou útočnou činnost rezignovalo.¹¹⁵ V květnu 1982 čekala Irák další porážka, když Írán dobyl zpět Chorrámšahr¹¹⁶ a v červenci toho roku překročil irácké hranice.¹¹⁷ Z toho vyplývá, že Sovětský svaz si již nezúčastněný postoj nemohl dále dovolit. V červnu 1981 jednal v Moskvě irácký vicepremiér Ramadán. O úspěchu jeho mise svědčí to, že také Sovětský svaz dodávky do Iráku obnovil.¹¹⁸ Od poloviny roku 1982 opět dodával Iráku zbraně ve velkém množství.¹¹⁹ K tomuto rozhodnutí Sověti dospěli také proto, že pochopili neochotu Íránu stát se jejich spojencem ve studené válce.¹²⁰ Moskva také měla obavy, že vítězství Íránu by vedlo posílení vazeb konzervativních arabských zemí (např. Saúdské Arábie) na USA, což by posílilo americký vliv v Perském zálivu. V neposlední řadě Sovětský svaz tyto dávky mohl opřít o *Smlouvu o přátelství a spolupráci* z roku 1972, protože se Irák nyní stal obráncem.¹²¹

¹¹³ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 1, agenda vzájemných vztahů, č. j. 013.131/81-8, *Zpráva o průběhu a výsledcích návštěvy T. J. Ramadána v ČSSR (pro vládu ČSSR)*, 1981.

¹¹⁴ ZÍDEK, P.; SIEBER K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 108.

¹¹⁵ BROŽ, I. *Husajn kontra Chomejní*, s. 53-58.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 71.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 82.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 231-232.

¹¹⁹ SHEMSH, H. *Soviet-Iraqi Relations, 1968-1988*, s. 188. Jednalo se i o moderní letouny MiG-25 či tanky T-72, čili nebylo dodáváno jen zastaralé vybavení.

¹²⁰ KALINOVSKY A. *The Soviet-Union and the Iran-Iraq War*, s. 238.

¹²¹ SHEMSH, H. *Soviet-Iraqi Relations, 1968-1988*, s. 188.

3 OBDOBÍ LET 1982-1986

3.1 Vývoj ve válce v letech 1982-1986 - „tankerová válka“ a „válka měst“

Ačkoli Saddám Husajn 20. června 1982 projevil ochotu stáhnout irácká vojska z Íránu, Teherán chtěl ve válce pokračovat až do sesazení iráckého diktátora. Nutně to tedy znamenalo přenést boje na území Iráku. Zároveň to však znamenalo upevnění morálky iráckých vojáků, z nichž se nyní stali obránci.¹²² Co se potom na frontě odehrávalo, začalo připomínat západní frontu první světové války. Boje se totiž zvrhly v opotřebovavací zákopovou válku kombinovanou s nicotnými územními zisky.¹²³

Rezoluci RB OSN č. 514 z 12. července 1982 požadující zastavení palby a stažení na mezinárodně uznanou hranici Írán odmítl. Pouhý den po jejím vyhlášení navíc zahájil operaci *Ramadan al-Mubarak* („Požehnaný ramadán“) s cílem překročit irácké hranice. Následovaly krvavé boje, kdy se Írán neúspěšně pokusil obsadit Basru. Za tímto neúspěchem stál mimo jiné také nedostatek iráckých tanků a letadel. Írán se pak Basru snažil co nejvíc poškodit dělostřeleckými útoky, přičemž byly ničeny i ropné rafinerie. V říjnu 1982 Irák odrazil protivníkův útok na město Mandali na středním úseku fronty. Boje charakterizovaly útoky lidských vln Íránců na irácké pozice. Při nich byli zabíjeni palbou z iráckých kulometů a děl, či výbuchy náslapných min. K „čistění“ minových polí začal Írán nasazovat dětské vojáky.¹²⁴ Irák naopak na konci října 1983 na bojišti poprvé použil chemické zbraně, konkrétně yperit.¹²⁵ Vojska Íránu nicméně při ofenzívách zaznamenala také úspěchy jako například dobytí umělého ostrova Madžnún v únoru 1984 – zásobárny jedné šestiny irácké ropy.¹²⁶

Protože Irák nedokázal v polovině roku 1984 získat na frontě zpět iniciativu, uchýlil se k leteckým útokům na irácké ropné tankery a přístaviště. Oznámil také, že bude vést boj proti každému v této válečné zóně. V praxi to znamenalo, že začal napadat i lodě, plující pod

¹²² GOMBÁR, E.; PECHA, L., *Dějiny Iráku*, s. 512. Íránský vůdce Chomejní přišel 9. července 1982 dokonce s tvrzením, že se iráckí představitelé mají „navzájem pozabíjet nebo spáchat sebevraždu a tak si vysloužit Alláhovo odpuštění“ nebo se „vzdát irácké islámské moci, aby ta mohla uspořádat jejich soud a popravu.“ Nicméně například iránský náčelník generálního štábu Alí Sajjád Širází či ministr zahraničí Alí Akbar Velájatí byli pro příměří.

¹²³ Tamtéž, s. 513.

¹²⁴ BROŽ, I. *Husajn kontra Chomejní*, s. 82-89.

¹²⁵ Tamtéž, s. 104. V listopadu 1983 o tom hovořil pořad BBC „*Summary of World Broadcast*“, více tamtéž.

¹²⁶ GOMBÁR, E.; PECHA, L., *Dějiny Iráku*, s. 513.

jinou vlajkou než íránskou.¹²⁷ Takových útoků se dopustil rovněž Írán. Tím začala „tankerová válka“ znamenající internacionalizaci konfliktu.¹²⁸ Cílem Iráku bylo snížit objem prodané íránské ropy a takto Teherán donutit k jednání.¹²⁹ Druhým cílem bylo přesvědčit světovou veřejnost i Írán o írácké schopnosti blokovat vývoz íránské ropy a také ropná překladiště.¹³⁰

V zájmu zlomení morálky íránského obyvatelstva a ekonomického poškození jejich země začal Irák letecky i raketově bombardovat tamní města. Ačkoli OSN zprostředkovala v červnu 1984 dohodu obou stran, že se vyhnou útokům na civilní oblasti, ukázalo se to být neúčinným. Po březnu 1985 intenzita těchto útoků ještě narostla. Mezi květnem a červnem 1985 tak například Irák provedl 43 náletů na Teherán, zatímco Írán odpálil 12 raket středního doletu na Bagdád.¹³¹ Pro tyto útoky se vžil název „válka měst.“ Těchto bombardovacích cyklů se od února 1984 do dubna 1988 odehrálo celkem pět.¹³²

3.2 Diplomatická aktivita mezi Irákem a USA a československý pohled na americké angažmá v Perském zálivu

V únoru 1982 Washington vyškrtl Irák ze zemí podporující terorismus. O téměř 2 roky později, 20. prosince 1983, jednal Husajn s Reaganovým emisarem Donaldem Rumsfeldem.¹³³ Obnovení diplomatických styků Iráku a USA 27. října 1984 pak bylo už jen formalitou.¹³⁴ Jako vstřícné gesto k americkému přístupu Husajn vyhnal palestinského vůdce Abú Nidála, odvolal ředitele zpravodajské služby Barzána Tikritího, který s Nidálem spolupracoval¹³⁵ a celkově zmírnil protiizraelský postoj.¹³⁶ USA sice Iráku přímo nedodávaly zbraně¹³⁷, zato mu však poskytovaly úvěry v řádu miliard USD a informace z družic o íránských pozicích. Dle časopisu *Le Monde* mu měly také látky pro výrobu chemikálií (zejm. firma *Dow Chemical*). Zda však tyto látky byly použity k výrobě íráckých chemických zbraní, není jisté. V neposlední řadě se počítalo se zásahem amerického letectva ve chvíli, kdyby se

¹²⁷ BROŽ, I. *Husajn kontra Chomejní*, s. 124-126. Už v srpnu 1982 Irák vyhlásil severní část Perského zálivu jako „válečnou zónu“, viz s. 86.

¹²⁸ FAROUK-SLUGLETT, M.; SLUGLETT, P. *Irák od roku 1958*, s. 298.

¹²⁹ BROŽ, I. *Husajn kontra Chomejní*, s. 124.

¹³⁰ GOMBÁR, E.; PECHA, L., *Dějiny Iráku*, s. 514.

¹³¹ Tamtéž a BROŽ, I. *Husajn kontra Chomejní*, s. 139 a 143.

¹³² GOMBÁR, E.; PECHA, L., *Dějiny Iráku*, s. 514-515.

¹³³ Tamtéž, s. 513.

¹³⁴ FAROUK-SLUGLETT, M.; SLUGLETT, P. *Irák od roku 1958*, s. 297. Přerušeny byly od roku 1967.

¹³⁵ BROŽ, I. *Husajn kontra Chomejní*, s. 222-223.

¹³⁶ FAROUK-SLUGLETT, M.; SLUGLETT, P. *Irák od roku 1958*, s. 299.

¹³⁷ SCHMIDT, R. *Global Arms Exports to Iraq, 1960-1990*, s. 9.

měl irácký odpor úplně zhroutit.¹³⁸ Motivací USA bylo Irák použít jako štít proti šíitskému fundamentalismu.¹³⁹ Američané v logice studené války Husajna vnímali jako „*pragmatika a flexibilního vůdce*.“¹⁴⁰ Motivy Iráku ke sbližování s USA byly čtyři: jednak byla Irák závislý na finanční podpoře konzervativních arabských zemí – spojenců USA. Pak také doufal v americký nátlak na země NATO a Izrael, aby přestávaly dodávat zbraně Íránu. Dále sbližení s Washingtonem Irák používal jako nátlak na SSSR ke zvýšení jeho podpory ve válce a také jako předpoklad své neutrality ve Studené válce.¹⁴¹

Sovětský svaz kvůli „tankerové válce“ vyjádřil obavy, že by této situace mohly využít USA posílením své vojenské přítomnosti v Perském zálivu. Taková situace Iráku vyhovovala, dokud byla namířena proti Íránu.¹⁴² Moskvě vadilo nikoli samotné sbližování Iráku a USA, ale jeho vůle zůstat ve Studené válce neutrální.¹⁴³ Faktem ovšem zůstávalo, že Moskva byla de facto nejdůležitější zemí v irácké zahraniční politice díky dodávkám zbraní v objemu, v jakém iráckým požadavkům např. Francie nemohla vyhovět a také proto, že USA Iráku přímo zbraně nedodávaly. Proto Bagdád v zásadě ani neměl jinou možnost než se nechat podporovat od Sovětského svazu.¹⁴⁴

Praha se cítila znepokojena eskalací bojových oblastí v oblasti Perského zálivu. Znepokojivě se dívala hlavně na následek této eskalace – růst koncentrace amerických ozbrojených sil v oblasti. Negativně vnímala také to, že Irák takovouto americkou činností otevřeně neodsoudil.¹⁴⁵ Za záminku pro posilování americké vojenské přítomnosti pak viděla totéž, co Sovětský svaz, a sice „tankerovou válku“.¹⁴⁶ Celkově se na americké angažmá v oblasti dívala tak, že USA irácko-iránské války využívají k oslabení Iráku, odvedení pozornosti mezinárodního společenství od politiky Izraele a k poskytování úvěrů Iráku, ze kterých by pak mohly mít ekonomický i politický profit.¹⁴⁷ Z opětovného navázání diplomatických styků USA a Iráku sice Československo nemělo radost, považovalo to však za

¹³⁸ BROŽ, I. *Husajn kontra Chomejní*, s. 222 a 224.

¹³⁹ Tamtéž, s. 221.

¹⁴⁰ FORSBERG, C. *Iraq, the United States, and the long shadow of the Cold War*, s. 469.

¹⁴¹ SHEMESH, H. *Soviet-Iraqi Relations, 1968-1988*, s. 190-191. Zde stojí za zmínku dvě věci: Iráku v roce 1983 docházely valuty, načež začal zbraně nakupovat na úvěr a Bagdád s USA nepřerušil styky ani poté, co v roce 1986 vyšel najevo prodej amerických zbraní do Íránu, viz tamtéž, s. 190-192.

¹⁴² Tamtéž, s. 194.

¹⁴³ Tamtéž, s. 195.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 191.

¹⁴⁵ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 1, běžná politická korespondence, č. j. 01090/84, *ZÚ Bagdád – úvodní část pro výroční zprávu OBO*, 25. 3. 1984.

¹⁴⁶ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 1, běžná politická korespondence, č. j. 01148/84, *Informace o vývoji irácko-iránského konfliktu za období březen-květen 1984*, 6. 6. 1984.

¹⁴⁷ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 7, politické zprávy, č. j. 01172/83, *Postoj USA ke konfliktu Irák-Írán a irácko-americké vztahy*, 20. 4. 1983.

otázku času. Vidělo to jako projev iráckého pragmatismu.¹⁴⁸ Nebylo tím znepokojeno tak, jak by se dalo očekávat, považovalo to ale za nebezpečí. Tím se začala zabývat i ZSGŠ, když československý VLP dostal za úkol mj. sledovat možnost zapojení vojsk USA.¹⁴⁹ Napříště se stal sběr informací o nové situaci ve stycích USA – Irák jedním z hlavních úkolů iráckého působistiště československé zpravodajské služby.¹⁵⁰ V archivních materiálech se námluvy Bagdádu s Washingtonem hodnotí například takto: „Z hlediska zájmů ZSS by bylo předčasné dramatizovat a zveličovat nebezpečí plynoucí z obnovení diplomatických styků mezi Irákem a USA. Očekávanou aktivitu Spojených států nelze však ani podceňovat, protože zejména stále nekončící konflikt Iráku s Íránem dává Washingtonu nové šance k prosazování svých zájmů a záměrů nejen v irácké relaci, ale vůči celému regionu.“¹⁵¹ Na prohlubování vztahů Iráku a USA se podle Československa mělo reagovat prohlubováním vztahů se zeměmi Východního bloku, aby byl Irák udržen na „protiimperialistické platformě.“¹⁵² Českoslovenští diplomaté se obávali, že západní země včetně USA zatahnou Irák do svých zájmových sfér¹⁵³, což by vytlačilo méně vyspělý československý zahraniční obchod.

3.3 Počínající problémy s iráckými platbami

Hospodářské dopady irácko-iránské války se v Iráku naplno projeví v roce 1983. Do té doby se zemi dařilo udržovat stav hospodářství jako před válkou. Poté však následovala devalvace dináru a prudký růst životních nákladů. Zahraničním dělníkům byla stanovena maximální částka, kterou mohli pravidelně odesílat domů. Pokud jde o zahraniční obchod, do

¹⁴⁸ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 1, běžná politická korespondence, č. j. 012.851/86-8, *Zaměření a hlavní úkoly československé zahraniční politiky vůči Irácké republice*, 1986.

¹⁴⁹ ABS, ZSGŠ, rezidentura TIGRID, karton 188, pracovní svazek PR-6, evid. č. 133005, *Odeslaná zpráva č. 21*, 29. 5. 1984. VLP dostal za úkol sledovat i možnost zapojení ozbrojených sil Velké Británie a Francie.

¹⁵⁰ ABS, ZSGŠ, rezidentura TIGRID, karton 188, pracovní svazek PR-6, evid. č. 133005, č. j. 0049/84, *Hlášení rezidentury o činnosti za rok 1983-84*, 22. 10. 1984. Druhým hlavním úkolem bylo informační pokrytí irácko-iránské války.

¹⁵¹ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 7, politické zprávy, č. j. 01240/84, *Zpráva o některých aspektech obnovení diplomatických styků Iráku s USA*, 29. 11. 1984.

¹⁵² AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 9, zprávy o pracovních poradách, č. j. 01109/85, *Zápis z diplomatických porad*, 3. 6. 1985.

¹⁵³ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 7, politické zprávy, č. j. 01113/83, *Správa o priebehu bojov v Irácko-Íránskom konflikte a jeho dopade na medzinárodné postavenie Iraku*, 8. 3. 1983.

srpna 1983 se irácké zahraniční rezervy ztenčily na 3 miliardy.¹⁵⁴ To mělo negativní dopad na schopnost Iráku platit. V roce 1983 irácký dluh dosáhl výše 25 miliard USD.¹⁵⁵

V Praze Irák ztratil pověst hotově platící země. Praxí se stalo zpoždování plateb.¹⁵⁶ Komplikace se objevily už na konci roku 1982, kdy za září-prosinec toho roku Irák dlužil 236 000 dinárů.¹⁵⁷ Zpráva zaslaná z ambasády v Bagdádu z března 1983 nebyla příliš optimistická. Přes všechna irácká hospodářská opatření považovala plynulost plateb za rok 1983, ale i za roky 1984 a 1985 za nemožnou. Doporučila však odklad plateb a úvěry na investiční celky. Jako důvody uvedla význam iráckého obchodu, politiku Bagdádu nakloněnou socialistickým zemím a také to, že by Irák v případě svého nezájmu pohledávky stejně neuhradil.¹⁵⁸ Kromě zpoždování plateb se objevil i další problém, a to rušení řady kontraktů, což se mělo promítnout i do početního stavu československých expertů v Iráku.¹⁵⁹

V květnu 1984 Irák Československu zadržoval platby ve výši 20 milionů USD. V případě Polska to bylo dokonce až 60 milionů USD. Například Maďarsko ale mělo irácký dluh zhruba ve stejné výši jako Československo. Na porady velvyslanců zemí Východního bloku se dostalo téma únosného rizika při úvěrování dodávek do Iráku.¹⁶⁰ Vyplývá z toho zájem zemí Východního bloku včetně Československa zůstat na iráckém trhu. V archivních materiálech je opakovaně zdůrazňována nutnost zde zůstat v naději, že pak dojde k rozšíření aktivity po konci války. Nebylo se čemu divit, československý trh v Iráku byl se svým

¹⁵⁴ FAROUK-SLUGLETT, M.; SLUGLETT, P. *Irák od roku 1958*, s. 302 a GOMBÁR, E.; PECHA, L., *Dějiny Iráku*, s. 571. Pro srovnání: na konci roku 1980 měl Irák zahraniční rezervy ve výši 30 miliard USD.

¹⁵⁵ GOMBÁR, E.; PECHA, L., *Dějiny Iráku*, s. 571.

¹⁵⁶ ZÍDEK, P.; SIEBER K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 109 a FAROUK-SLUGLETT, M.; SLUGLETT, P. *Irák od roku 1958*, s. 302.

¹⁵⁷ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 8, hospodářské zprávy, 01148/83, *Správa o technické pomoci a vědeckotechnické spolupráci mezi ČSSR a Iráckou republikou za rok 1982*, 23. 3. 1983.

¹⁵⁸ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 8, hospodářské zprávy, č. j. 01114/83, *Zpráva o solventnosti Iráku*, 10. 3. 1983. K roku 1982 se konstatoval vzájemný obchodní obrát 2, 882 milionů Kčs, z toho československý export do Iráku činil 2, 659 milionů Kčs.

¹⁵⁹ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 8, hospodářské zprávy, č. j. 01345/83, *Zpráva o technické pomoci a vědeckotechnické spolupráci mezi ČSSR a Iráckou republikou za rok 1983*, 15. 11. 1983. Předpokládalo se snížení početního stavu expertů z Československa. Potvrzeno v dokumentu AMZV, TO-T 190-1989 Irák, karton 9, hospodářské zprávy, č. j. 0116/86, *Hodnocení plnění mezinárodních smluv za rok 1986*, nedatováno.

¹⁶⁰ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 8, hospodářské zprávy, č. j. 01139/84, *Zpráva o dopadech válečného konfliktu na ekonomiku Iráku*, 31. 5. 1984. SBČS uvažovala úvěru 200 milionů USD na investiční celky a 50 milionů USD na ostatní zboží. Pro srovnání: NDR stanovila úvěr 200 milionů USD a Sovětský svaz uvažoval dokonce o výši 900 – 1000 milionů USD. Maďarsko poskytlo úvěrový rámec ve výši 150 milionů USD.

objemem 2,5 miliard Kčs (178 milionů USD) na 2. – 3. místě v rozvojových zemích.¹⁶¹ Zároveň však bylo konstatováno, že konec války je v nedohlednu. Společně s tím byla ale také zdůrazňována nutnost „*napomáhat hospodářskou spolupráci s Irákem zachování antiimperialistických prvků v jeho zahraniční politice a současně přispívat k tomu, aby nedošlo k vojenskému pádu Iráku, který by ve svých souvislostech mohl dát Spojeným státům záminku pro přímou intervenci v regionu...*“¹⁶² V roce 1985 byla konstatována praxe odkládání plateb o 6-9 měsíců a vůbec celkový pokles exportu do Iráku. Na vymáhání plateb bylo třeba vynakládat „*velké úsilí*“. Nebyl to jediný problém, tím druhým byla cenová konkurence, a to i ze strany zemí Východního bloku.¹⁶³

Problematika plateb se stala také tématem jednání iráckého vicepremiéra a ministra zahraničí Tárika Azíze 14. - 16. srpna 1985 v Praze.¹⁶⁴ Byla to první návštěva vrcholného iráckého činitele od Ramadánovy návštěvy v roce 1981 a konala se na základě pozvání vysloveného ministrem zahraničí Bohuslavem Chňoupkem při návštěvě Iráku v dubnu 1982.¹⁶⁵ Byl přijat prezidentem Husákem a jednal též s premiérem Štrougalem a ministrem Chňoupkem. Při jednání se třetím jmenovaným Azíz podtrhl irácký zájem na dalším a všestranném rozvoji vzájemných styků. Nicméně také poukázal na „*limitující faktory zejména ekonomického a finančního charakteru...*“ Zpráva o Azízově návštěvě pro předsednictvo ÚV KSČ rezignovaně přiznává, že i přes irácký zájem o ekonomickou spolupráci bude třeba „*počítat se zhoršením finančních a dodacích podmínek v důsledku zhoršující se ekonomické situace země.*“¹⁶⁶ Při návštěvě Lubomíra Štrougala v Iráku mezi 29. listopadem a 2. prosincem 1985 pak Iráčané žádali další úvěry a československá strana jim vyhověla.¹⁶⁷ Problémy s platbami se staly konstantní záležitostí a tato situace se do konce války nezlepšila.

¹⁶¹ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 9, hospodářské zprávy, č. j. 01140/84, *Rozbor a rozpracování čs.-iráckých vztahů v souvislosti se schválenou ekonom. koncepcí FMZO pro Irák*, 31. 5. 1984.

¹⁶² AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 9, hospodářské zprávy, č. j. 01030/85, *Zpráva o dopadech válečného konfliktu na ekonomiku Iráku*, 20. 2. 1985.

¹⁶³ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 1, běžná politická korespondence, č. j. 012.305/85-8, *Informace o plnění „Zaměření a hl. úkolů čs. zahraniční politiky vůči Irácké republice“*, 25. 4. 1985. Ke konci roku 1984 činil hrubý odhad splatných československých pohledávek v Iráku 8-10 milionů USD.

¹⁶⁴ ZÍDEK, P.; SIEBER K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 109.

¹⁶⁵ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 2, agenda vzájemných styků, č. j. 013.782/85-8, *Pre schôdzu vlády ČSSR – Návrh na uskutočnenie návštevy podpredsedu vlády a ministra zahraničných vecí Irackej republiky Tárika Azíza v ČSSR*, 1985.

¹⁶⁶ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 2, agenda vzájemných styků, č. j. 014.014/85-8, *Informace o návštěvě místopředsedy vlády a ministra zahraničních věcí Irácké republiky Tárika Azíze v ČSSR ve dnech 14. 8. - 16. 8. 1985 (pro P ÚV KSČ)*, 30. 8. 1985 a ZÍDEK, P.; SIEBER K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 109-110.

¹⁶⁷ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 2, agenda vzájemných styků, č. j. 010017/86-8, *Zpráva o oficiální návštěvě předsedy vlády s. L. Štrougala v Irácké republice a Státu Kuvajt*, 1986.

Československo ale bylo motivováno na iráckém trhu zůstat. Od roku 1979 se totiž z hlediska objemu čs. exportu jednalo o největšího partnera mezi rozvojovými zeměmi. Irák navíc dával najevo, že si v budoucnu bude partnery vybírat dle toho, jak se k němu zachovaly v době jeho svízelné situace. K tomu Iráčané pořád poukazovali na přechodnost svých finančních potíží a odvolávali se na své dlouholeté „přátelské styky“ s Československem.¹⁶⁸

I přes problémy s platbami se ale nesly vztahy Československa a Iráku v letech 1982-1986 také v duchu úspěchů. Na závěr Azízovy návštěvy byla podepsána „Konzulární úmluva mezi ČSSR a Iráckou republikou.“¹⁶⁹ V roce 1984 byl podepsán kontrakt na výstavbu výrobní na mazací oleje v Bajdží, jehož realizace se začala konat o rok později.¹⁷⁰ V roce 1983 byla dokončena stavba rafinerie Salahuddin I a o rok později Salahuddin II. Českoslovenští pracovníci také pokračovali v práci na zavlažovacím projektu Abú Ghrajb a montovně traktorů v Iskanderii – největších investičních celcích.¹⁷¹ A byli to právě tito lidé, které ohrožovala „válka měst“.

3.4 Ohrožení československých pracovníků „válkou měst“

Po opadnutí bezprostředního ohrožení se počet československých pracovníků v Iráku zase začal navyšovat.¹⁷² „Válka měst“ ale opět zhoršila jejich bezpečnost a z toho byly vyvedeny následky. Konkrétně FMZV 19. března 1985 na celém území Iráku vyhlásilo 2. stupeň pohotovosti a následovala další vlna evakuace.¹⁷³ Specificky se jednalo o evakuaci žen a dětí. Výjimku tvořily ženy, „jejichž přítomnost“ byla „nutná pro zajištění plnění řádného chodu jednotlivých pracovišť.“ Již zmíněný den se konaly tři porady, na kterých byli českoslovenští pracovníci s danou situací seznámeni. Toho samého dne také začala fungovat

¹⁶⁸ NA, A ÚV KSČ, f. 02/1, sv. 96, ar. j. 98, b-2, č. j. 5964/23, *Zpráva o přípravě 6. zasedání Stálého výboru pro hospodářskou, vědeckou a technickou spolupráci mezi vládou Československé socialistické republiky a vládou Irácké republiky*, 20. 2. 1984, ke schůzi P ÚV KSČ 24. 2. 1984.

¹⁶⁹ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 2, agenda vzájemných styků, č. j. 014.014/85-8, *Informace o návštěvě místopředsedy vlády a ministra zahraničních věcí Irácké republiky Tárika Azíze v ČSSR ve dnech 14. 8. - 16. 8. 1985 (pro P ÚV KSČ)*, 30. 8. 1985.

¹⁷⁰ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 1, běžná politická korespondence, č. j. 012.851/86-8, *Zaměření a hlavní úkoly československé zahraniční politiky vůči Irácké republice*, 1986.

¹⁷¹ ZÍDEK, P.; SIEBER K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 109.

¹⁷² Např. k 65 expertům z Polytechny přibýlo dalších 37 na práci v cementárně, viz AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 1, běžná politická korespondence, č. j. 01022/85, *Základní informační zpráva o Iráku*, 30. 1. 1985. Zároveň ale konstatuje absenci příznivých podmínek pro rozšíření počtu československých expertů.

¹⁷³ ZÍDEK, P.; SIEBER K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 109 a AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 7, politické zprávy, č. j. 01071/85, *Zpráva o průběhu evakuace čs. žen a dětí z Irácké republiky*, 7. 4. 1985.

evakuační a přepravní komise. Evakuace probíhala jak letecky (ČSA a *Iraqi Airways*), tak i pozemní cestou – někteří českoslovenští občané se dostali ze země vozidlem. Akci komplikovalo přerušení letů ČSA do Bagdádu, protože Írán označil zdejší letiště jako jeden z možných cílů. Stejně tak ji ale komplikovali i někteří pracovníci, kteří si závažnost situace neuvědomovali, a tak odchod svých manželek a dětí „*záměrně zdržovali*“. Akce byla nicméně úspěšně zakončena 3. dubna 1985.¹⁷⁴ Kromě této evakuace někteří českoslovenští experti odešli sami, protože se nedokázali adaptovat na ztížené válečné podmínky.¹⁷⁵ Manželky československých pracovníků se do Iráku mohly vrátit až v květnu 1987, ale bez dětí.¹⁷⁶

Ty pracovníky, kteří v Iráku zůstali, čekaly zpřísněné bezpečnostní podmínky. Řadil se mezi ně například zákaz zbytečného pobytu v centru měst kromě nutných „*služebních povinností*“. Z Bagdádu platil zákaz soukromých cest bez povolení, kromě cest do města Habbáníja.¹⁷⁷ Bombardování ale nebylo jediným důvodem zpřísněných bezpečnostních opatření. Tím byla také aktivita opozičních sil na některých místech a s ní související únosy občanů Bulharska, Jugoslávie, či Polska. Kvůli tomu velvyslanec Straka zakázal cesty československých pracovníků v Iráku do Arbílu, Kirkúku, Sulajmáníe a Derbendichanu.¹⁷⁸

3.5 Vojenská spolupráce Československa a Iráku v letech 1982-1986

Jednou z nejdůležitějších složek spolupráce Prahy s Bagdádem byla samozřejmě vojenská spolupráce, která byla důležitý zdroj valut. Dle zprávy z března 1986 představoval v československém vývozu do Iráku „speciál“ zhruba 50%.¹⁷⁹ Jednalo se tedy o nesmírně důležitou součást československého zahraničního obchodu v Iráku. Po počátečním útlumu dovozu zbraní v letech 1980-1982 (z důvodu odříznutí hlavního zdroje, tedy Sovětského svazu) začal irácký dovoz „speciálu“ zase narůstat. Zatímco v letech 1980-1982 dosáhl irácký

¹⁷⁴ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 7, politické zprávy, č. j. 01071/85, *Zpráva o průběhu evakuace čs. žen a dětí z Irácké republiky*, 7. 4. 1985.

¹⁷⁵ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 9, hospodářské zprávy, č. j. 01048/86, *Zpráva o technické pomoci a vědecko-technické čs. - irácké spolupráci za období září 1985 - březen 1986*, 4. 5. 1986.

¹⁷⁶ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 8, politické zprávy, č. j. 013034/87, *Hodnotenie plnenia zamerania a hlavných úloh československej zahraničnej politiky voči Irackej republike*, 2. 7. 1987.

¹⁷⁷ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 9, zprávy o pracovních poradách, č. j. 01109/85, *Zápisy z diplomatických porad*, 3. 6. 1985.

¹⁷⁸ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 9, zprávy o pracovních poradách, č. j. 01091/85, *Zápis z porady diplomatických pracovníků ZÚ a OBO*, 13. 5. 1985.

¹⁷⁹ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 9, hospodářské zprávy, č. j. 01034/86, *Dodávky vojenské techniky do Iráku*, 16. 3. 1986.

zbraňový dovoz výše maximálně něco málo přes 6 miliard USD, v roce 1984 nastal vrchol, kdy Irák dovezl zbrojní materiál za zhruba 11 miliard USD. Poté následoval pokles.¹⁸⁰

Zbrojní dodávky z Československa v této době pokračovaly. V květnu 1982 tak bylo například na základě kontraktu z dubna toho roku posláno 40 000 ks munice ráže 100 mm.¹⁸¹ V březnu 1984 byla podepsána smlouva na dodávku vozidel BVP-1.¹⁸² Dodávány byly také cvičné letouny L-39, jejichž servis Československo zajišťovalo. Ten probíhal v Leteckých opravách Trenčín (draky) a Leteckých opravách Malešice (motory). Československo provádělo i školení iráckých odborníků o generálních opravách těchto letounů.¹⁸³ Opomenuty nebyly ani tanky, konkrétně T-55.¹⁸⁴ Při Štrougalově návštěvě v Iráku mezi 29. listopadem a 2. prosincem 1985 došlo ke sjednání podmínek úvěru ve výši 500 USD na další dodávky zbraní.¹⁸⁵ Samotná dohoda pak byla sjednána následujícího roku a už tehdy bylo kontrahováno 186,1 milionů USD na roky 1986 a 1987.¹⁸⁶ Na „speciál“ Iráčané nezapomněli ani při návštěvě vicepremiéra Ramadána v Československu mezi 27. a 30. listopadem 1986. Tehdy vznesli požadavky např. na tanky T-55, obrněné transportéry BVP-1 či nákladní automobily Tatra 815. Tanky byly zamítnuty s tím, že se v ČSSR nevyrábí, ale dodávky 70-90 ks BVP-1 byly připsány na rok 1987. Ramadán také žádal o odklad plateb za dodávky speciálu, zatímco Štrougal trval na zaplacení v plné výši. Nakonec premiér s Ramadánem usmlouval splacení alespoň 50 % těchto splátek.¹⁸⁷

Vojenská spolupráce s Irákem ale neprobíhala jen na bázi dodávek „speciálu“. V Iráku působili i českoslovenští vojenští experti. Od školního roku 1978/1979 působilo na MTC Bagdád 8 československých vyučujících. Tvořili nejpočetnější skupinu zahraničních vyučujících na této škole. Po vypuknutí války nebyli staženi zpět. Vzhledem k tomu, že

¹⁸⁰ SCHMIDT, R. *Global Arms Exports to Iraq, 1960-1990*, s. 11, graf. Hodnoty uvedeny v dolarech z roku 1990.

¹⁸¹ VHA, MNO 1982, SÚP, karton 146, č. j. 018825/21/82, 6. 5. 1982. Tamtéž, č. j. 04733/14, *Uvolnění 100 mm munice*, 12. 5. 1982.

¹⁸² VHA, MNO 1988, SÚP, karton 97, č. j. 01735/14, *Dokumentace na SO a GO BVP-1 pro Irák*, květen 1984.

¹⁸³ VHA, MNO 1984, SÚP, k č. j. 01125, *Žádost o povolení ke vstupu do Leteckých opraven Malešice a Leteckých opraven Trenčín*, 19. 11. 1985.

¹⁸⁴ VHA, MNO 1982, SÚP, č. j. 018042, *Zápis z jednání HTS-FMZO*, 10. 3. 1982. Počítalo se s dodáním 50 ks v roce 1982 a 50 ks v roce následujícím, ale z dokumentu nevyplývá, kolik jich bylo skutečně dodáno.

¹⁸⁵ ZÍDEK, P.; SIEBER K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 110.

¹⁸⁶ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 2, agenda vzájemných styků, č. j. 02309/86-24, *Podklady pro jednání předsedy vlády ČSSR L. Štougala při příležitosti návštěvy I. místopředsedy vlády Irácké republiky T. Y. Ramadána v ČSSR (27 - 30. listopadu 1986)*, 20. 11. 1986.

¹⁸⁷ , AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 2, agenda vzájemných styků, č. j. 015287/86-8, *Informace o průběhu návštěvy I. místopředsedy vlády Irácké republiky T. J. Ramadána v ČSSR ve dnech 27-30. listopadu 1986 pro P ÚV KSČ*, 2. 12. 1986. Ramadán nejprve argumentoval, že Irák může uhradit jen 25% splátek, zatímco Štrougal ustoupil na 75%.

československé straně jejich působení vydělávalo nemalé peníze (2100 USD/měsíc), se tomu ani nelze divit. Iráčané nad nimi vyjadřovali spokojenost a projevíli zájem o navýšení pedagogického sboru z Československa. To však zhatily irácké finanční možnosti a přebytek domácích učitelů. Nadále se ovšem irácký zájem o československé pedagogy předpokládal.¹⁸⁸ Kromě pedagogů na MTC Bagdád se experti z Vojenského projektového ústavu pod hlavičkou PZO Polytechna podíleli na výstavbě mezinárodního letiště v Bagdádu prováděním dohlížecí a kontrolní činnosti. Kromě ekonomického zisku zde bylo považováno za přínosné také nabytí zkušeností v „*oboru letišť, neboť výstavba v Bagdadu [sic] je bezesporu jedna z největších a nejmodernějších staveb, které se v současné době ve světě provádějí*“.¹⁸⁹

Na VAAZ nadále studovali iráctí posluchači. Jejich pobyt zde nebyl zcela bezproblémový - 13. dubna 1984 vypukla na internátech rvačka těchto posluchačů s posluchači z Libye. Výsledkem bylo sedm lehce zraněných Libyjců a tři lehce zranění Iráčané. Libye si oficiálně stěžovala a vyšetřování komisí náčelníka VAAZ vyústilo ve vyloučení jednoho iráckého posluchače ze studia a podmíněčné vyloučení dalších šesti. Zbytek posluchačů obou národností byl potrestán v pravomoci jejich velitelů. Iráčtí a Libyjsí posluchači pak byli ubytováni v oddělených internátech.¹⁹⁰

Československo se podílelo také na výstavbě iráckého zbrojního průmyslu. K 28. dubnu 1982 to byl kontrakt na kovací linky na závod pro výrobu velkorážné munice budované s pomocí Sovětského svazu v hodnotě 11,7 milionů USD, akce „BETA“ (rozšíření muničky na výrobu munice ráže 7,62; 12,7; a 14,5 mm v hodnotě 47,2 milionů USD) a akce „JANTAR“ (závod na výrobu kulčkových prachů v hodnotě 7,5 milionů USD). Praha s Bagdádem vyjednávaly také o dalších projektech.¹⁹¹

Kromě již zmíněných odkládání plateb a incidentu na internátech VAAZ nebyla vojenská spolupráce Československa a Iráku zcela bezproblémová. Irák si například opakovaně stěžoval, že Československo dodává zbraně Sýrii, která je pak prodala Íránu.¹⁹² Podobně se choval i další zákazník Prahy – Libye. Nadto Irák dle zprávy HSVKR pro ministra Dzúra z června 1983 přestal odebírat letouny L-29, protože jim je Československo

¹⁸⁸ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 8, hospodářské zprávy, č. j. 01345/83. *Zpráva o technické pomoci a vědeckotechnické spolupráci mezi ČSSR a Iráckou republikou za rok 1983*, 15. 11. 1983. Iráčané za československé učitele platili více než za učitele z jiných států (Egypt, Indie a Pákistán). Za ty navíc zčásti platili v dinárech. Za Egyptany a Indy byly navíc nižší sazby. To, že po vypuknutí irácko-iránské války nebyli českoslovenští učitelé z MTC Bagdád staženi, vyplývá z konstatování, že od školního roku 1978/1979 působili v Iráku „nepřetržitě“.

¹⁸⁹ VHA, MNO 1982, HSUS, karton 81, č. j. 020201, *Technická pomoc – Irák – 1982*, 1982.

¹⁹⁰ VHA, MNO 1984, KaMi, karton 31, č. j. 091823 – 84, Dopis prezidentovi Husákovi, 2. 7. 1984.

¹⁹¹ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 8, č. j. 01122/82, *Zpráva o iráckém zbrojním průmyslu a jeho dalším rozvoji*, 28. 4. 1984.

¹⁹² ZÍDEK, P.; SIEBER K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 110

mělo odmítnout. Navíc zde měla být nedostatečná servisní služba a absence československých instruktorů. Irák tak měl nakupovat jiná cvičná letadla v Brazílii.¹⁹³ Tyto informace ale rozporoval v jiné zprávě pro Dzúra plukovník Matlas, když uvedl, že se letouny L-29 již nevyrábí, a navíc Irák odmítl instruktory neovládající anglický jazyk. Dále uvedl, že Irák raději užíval levnější instruktory z jiných zemí (jmenovitě Sovětského svazu, Indie, Egypta, Pákistánu a Bangladéše) a že servisní zařízení na tikrítském letišti je záležitostí Iráku. K servisním službám v Československu zdůraznil, že může dojít ke „*značnému prodloužení, nezajistí-li irácká strana včas dopravu, nebo jedná-li se o nadměrné poškození letounu*“. Dále konstatoval, že „*dosud nedošlo k zastavení provozu čs. letounů v důsledku nedostatku náhradních dílů*“, a že vztahy Omnipolu s iráckým letectvem „*jsou přátelské*.“¹⁹⁴

¹⁹³ VHA, MNO 1983, SÚP, karton 144, č. j. 001/17-1983, Dopis náčelníka HSVKR pro ministra Dzúra, 15. 7. 1983.

¹⁹⁴ VHA, MNO 1983, SÚP, karton 144, č. j. 009074/14, *Vztahy s Irákem ve speciální oblasti*, 22. 9. 1983.

4 OBDOBÍ LET 1986-1989

4.1 Poslední fáze irácko-iránské války – dvě bitvy o al-Fáw, zásah amerického námořnictva v Perském zálivu, irácká protiofenzíva a genocida v Kurdistánu

Poslední fáze irácko-iránské války se nesla v duchu opětovného rozhýbání frontové linie, návratu iniciativy do rukou Iráku a také v duchu zásahu amerického námořnictva v Perském zálivu. Hned na začátku roku 1986, 9. února, spustil Írán operaci „*al-Fadžr 8*“, kde jedním z cílů bylo dobytí strategického poloostrova al-Fáw. Útok byl veden za špatného počasí, což mělo za následek zaskočení iráckého velení a úspěšného dobytí poloostrova. Irácké pokusy dobýt poloostrov zpět Írán s těžkými ztrátami odrazil. V této první bitvě o al-Fáw utrpěly těžké ztráty obě strany, ale kvůli menší populaci to více poškodilo Irák, který navíc do protiútoků vrhal své nejlepší jednotky. Bitva skončila 10. března 1986 vítězstvím Íránu.¹⁹⁵ Ten navíc současně s tím od 24. února 1986 vedl ofenzivu na severním úseku fronty, kde s podporou kurdských povstalců úspěšně obsadil okolí města Sulajmáníja.¹⁹⁶

Dobyetí poloostrova al-Fáw ale nebylo pouze nepříjemností pro Irák, ostře na to reagovaly i jiné arabské země.¹⁹⁷ Jednou z nich byl i Kuvajt, který se nyní ještě výrazněji přiklonil k Iráku, a uvedl své ozbrojené síly do stavu bojové pohotovosti. A právě Kuvajt se stal faktorem internacionalizace konfliktu, který rozhodl o zásahu amerického námořnictva v Perském zálivu proti Íránu. „Tankerová válka“ stále pokračovala a nesla se v duchu napadání také kuvajtských ropných tankerů Íránem. Teherán tak jednal v odvetě za napadání svých ropných terminálů. Kuvajt se však obrátil na Sovětský svaz i USA se žádostí o ochranu svých lodí. Washington se obával přítomnosti sovětských válečných lodí v Perském zálivu, a to umožnilo Reaganově administrativě hladce získat podporu Kongresu k učinění náležitých kroků. Těmi se stalo *de facto* spojenectví s Bagdádem a zásah amerického námořnictva v Perském zálivu. Kromě toho USA poskytly Iráku potravinovou pomoc v hodnotě 1 miliardy USD a mimo jiné také komponenty na výrobu chemických zbraní prostřednictvím třetích zemí.¹⁹⁸

¹⁹⁵ BROŽ, I. *Husajn kontra Chomejní*, s. 168-173 a 175-177.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 173.

¹⁹⁷ GOMBÁR, Eduard; PECHA, Lukáš. *Dějiny Iráku*, s. 515.

¹⁹⁸ FAROUK SLUGLETT, M.; SLUGLETT, P. *Irák od roku 1958*, s. 306. Forsberg ale uvádí, že USA naopak tlačily na své a evropské firmy, aby tyto komponenty Irák nedodávaly, viz FORSBURG, C. *Iraq, the United States, and the long shadow of the Cold War*, s. 469.

Sovětský svaz v polovině dubna 1987 pronajal Kuvajtu tři své tankery. Samotná přítomnost sovětského námořnictva v Perském zálivu čítala pouhé tři lodě. Spíše než o vyslání většího množství svých vojenských lodí Moskva usilovala v zájmu prevence zvýšení americké přítomnosti v Perském zálivu o zákaz přítomnosti lodí všech států v tomto zálivu kromě těch, jejichž pobřeží byly vody tohoto zálivu součástí. Stejně tak začala s Íránem vyjednávat o ukončení „války tankerů“ a války jako takové.¹⁹⁹ Tento signál směrem k Íránu byl i projevem Gorbačovovy nové politiky ve Třetím světě. Touto novou politikou se rozumí navazování vztahů s geopoliticky důležitými zeměmi bez ohledu na jejich kapitalistickou orientaci a diplomatické urovnávání mezinárodních konfliktů.²⁰⁰ Sovětský svaz chtěl zabránit přítomnosti amerického námořnictva v regionu deeskalací, ale nešlo mu úplně o ukončení války. Nepříliš překvapivě nový sovětský postoj popudil Irák, kterému by přítomnost námořnictva USA v Perském zálivu naopak vyhovovala.²⁰¹

Moskvě tato politika nevyšla. K americké námořní intervenci stejně došlo. Washington 7. března 1987 souhlasil s námořní vojenskou eskortou 11 kuvajtských tankerů plujících pod vlajkou USA. Americké námořnictvo také útočilo na íránské ropné plošiny v rámci operace „*Nimble Archer*“ („Bystrý lučištník“; 19. října 1987) a „*Praying Mantis*“ („Modlí se kudlanka“; 18. dubna 1988)²⁰² a tyto akce koordinovalo s operacemi iráckých ozbrojených sil.²⁰³ Během této intervence bylo 3. července 1988 americkým křižníkem *USS Vincennes* omylem sestřeleno íránské civilní letadlo, přičemž zahynulo všech 290 lidí na palubě. Američané taktéž poskytovali Iráku informace ze svých satelitů.²⁰⁴

Spolu se zvratem na moři došlo i ke zvratu v pozemní válce. Irák při ní těžil ze dvou věcí – reorganizace svých vojsk a dodávek ze zahraničí, ze kterých mohl vojska vyzbrojovat. Iniciativu tak pomalu začaly získávat jeho ozbrojené síly. K roku 1986 už jejich velikost dosáhla 800 000 mužů.²⁰⁵ V letech 1987-1988 to už byl dokonce 1 000 000.²⁰⁶ Írán byl naopak nyní tím, komu takřikajíc „došel dech“.²⁰⁷ Mezi 8. lednem a 26. únorem 1987 se v rámci operace „*Karbalá 5*“ pokoušel dobýt Basru, avšak neúspěšně.²⁰⁸ Teherán se kvůli

¹⁹⁹ SHEMESH, H. *Soviet-Iraqi Relations, 1968-1988*, s. 207-208.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 197.

²⁰¹ Tamtéž, s. 208-209.

²⁰² GOMBÁR, Eduard; PECHA, Lukáš. *Dějiny Iráku*, s. 515.

²⁰³ FAROUK SLUGLETT, M.; SLUGLETT, P. *Irák od roku 1958*, s. 306.

²⁰⁴ GOMBÁR, Eduard; PECHA, Lukáš. *Dějiny Iráku*, s. 515-516. V záměně za letoun F-14.

²⁰⁵ BROŽ, I. *Husajn kontra Chomejní*, s. 264-265.

²⁰⁶ FAROUK SLUGLETT, M.; SLUGLETT, P. *Irák od roku 1958*, s. 311.

²⁰⁷ BROŽ, I. *Husajn kontra Chomejní*, s. 264.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 197-199 a GOMBÁR, Eduard; PECHA, Lukáš. *Dějiny Iráku*, s. 515.

chybám ve své politice dostával do izolace²⁰⁹ a v průběhu roku 1987 si udržoval iniciativu jen na severním úseku fronty.²¹⁰

Dne 17. dubna 1988 zahájil Irák operaci *Tawakkalna alá-lláh* („Spoléháme na Boha“). Jednalo se o sérii pěti ofenziv²¹¹, na jejímž konci bylo vytlačení iránských vojsk z většiny obsazených území. Během druhé bitvy o al-Fáw Irák poloostrov obsadil zpět za 48 hodin prudkých bojů mezi 17. a 19. dubnem 1988²¹² a další úspěchy měly brzy následovat. Projevily se v podobě vítězství iráckých vojsk u Basry (25. května)²¹³, Mehránu (18. června), Madžnúnu (25. června)²¹⁴ a Zubajdá (12. července).²¹⁵ V bojích Irák nasadil také chemické zbraně, nejen proti nepříteli na frontě, ale také proti civilnímu obyvatelstvu. Nejznámějším takovým útokem se stal plynový útok na kurdské město Halabďža 16. března 1988 s bilancí 5 000 mrtvých a 100 000 uprchlých civilistů.²¹⁶ Celkově si irácká genocidní kampaň v Kurdistánu vyžádala 150 000 – 200 000 mrtvých.²¹⁷

Série porážek, ale i zmíněný sestřel letu *Iran Air 655* americkým křižníkem nakonec Írán přesvědčily o nutnosti válku ukončit. Dne 18. července 1988 Chomejní akceptoval podmínky rezoluce RB OSN č. 598 z 20. července 1987. Válka pak definitivně skončila 20. srpna 1988.²¹⁸

4.2 Československé hodnocení vztahů s Irákem v roce 1986

V roce 1986 Československo hodnotilo vztahy s Irákem od roku 1980 do druhé poloviny roku 1985 jako stagnující, a to i přes veškerou projevenou snahu jeho ambasády. Návštěvy Azíze a Štrougala ve druhé polovině tohoto roku vnímalo jako potenciál pro zlepšení vzájemných vztahů.²¹⁹ Celkové vztahy k zemím Východního bloku pak hodnotilo jako pro Irák důležité z hlediska vedení války, ale mělo pocit, že se Irák od zemí Východního bloku oddaluje. Dokument *„Zaměření a hlavní úkoly československé zahraniční politiky vůči*

²⁰⁹ BROŽ, I. *Husajn kontra Chomejní*, s. 269.

²¹⁰ Tamtéž, s. 264.

²¹¹ GOMBÁR, Eduard; PECHA, Lukáš. *Dějiny Iráku*, s. 515.

²¹² Tamtéž a BROŽ, I. *Husajn kontra Chomejní*, s. 277, který ale uvádí pouhých 35 hodin.

²¹³ BROŽ, I. *Husajn kontra Chomejní*, s. 281-282.

²¹⁴ Tamtéž, s. 288-290.

²¹⁵ Tamtéž, s. 293.

²¹⁶ FAROUK SLUGLETT, M.; SLUGLETT, P. *Irák od roku 1958*, s. 307.

²¹⁷ Tamtéž, s. 309.

²¹⁸ Tamtéž, s. 307-308. Rezoluci č. 598 obě země přijaly 20. července 1988, viz GOMBÁR, Eduard; PECHA, Lukáš. *Dějiny Iráku*, s. 516.

²¹⁹ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 1, běžná politická korespondence, č. j. 012851/86-8, *Zaměření čs. zahraniční politiky vůči Irácké republice*, 30. 6. 1986.

Irácké republice“ zklamaně konstatoval, že Irák „*již nepatří k nevýznamnějším oporám boje proti sionismu a pronikání amerického imperialismu*“. Bylo tomu tak navzdory tomu, že Saddám Husajn v prosinci 1985 navštívil Moskvu, což bylo československou reprezentací považováno za výraz „*irácké snahy nalézat styčné body ve vztazích se ZSS*“. Byly ale také zdůrazňovány „*využitelné základy*“ pro budování vzájemných vztahů. Jako dominantní ve vzájemných vztazích v letech 1980-1985 byla konstatována ekonomická a obchodní spolupráce, tím spíše zpráva vyjádřila politování nad poklesem československého vývozu do Iráku. V oblasti „*kulturních, školských, vědeckých, zdravotnických a sportovních styků*“ bylo též vyjádřeno politování nad značně omezenou spoluprací. Jako jeden z důvodů byla shledána i irácká obava o průnik ideologie z Východního bloku. Výkon československé ambasády byl ohodnocen kladně²²⁰, tím spíše že musel pracovat v obtížné situaci.

Na svou politiku vůči Iráku Praha pohlížela z několika linií. Po politické linii se Československo mělo snažit Irák připoutat těsněji k Východnímu bloku. Zdůrazňovány přitom byly československé zájmy jako mír na Blízkém východě. To se mělo provést „*aktivní čs. vlivovou politikou*“. Za povšimnutí stojí tvrzení, že se tak mělo dít s ohledem na „*za naše zájmy*“. Po hospodářské linii mělo být dosaženo sjednání rámcové dohody o „*hospodářské, obchodní a vědeckotechnické spolupráci*“, navýšit počet československých expertů a sledovat, jak probíhá výstavba projektů za účasti československých expertů (tehdy montovna traktorů v Iskanderii, zavlažovací zařízení v Abú Ghrajbu, vodohospodářský projekt v Derbendichanu a závod na mazací oleje v Bajdží). Opomenuty přitom neměly být ani splátky úvěrů po Irák. V linii „*oblasti kultury, školství, vědy, zdravotnictví a sportu*“ to měla být především propagace československého režimu, po linii zpravodajské to mělo být sledování vnitropolitické situace spolu se sledováním průběhu války a po linii řízení a chodu ambasády to měla být pomoc OBO při zajišťování ekonomických zájmů Prahy, dohlížet na bezpečnost československých pracovníků, ale také podchytit jejich volnočasovou aktivitu, aby došlo k „*zabránění průniku nezdravých tendencí*“.²²¹

4.3 Irácké dluhy a jejich vliv na obchod s Československem

Na jaře 1986 došlo na československé ambasádě v Bagdádu k významné personální změně, když 29. května ve funkci československého velvyslance skončil Dr. Jan Straka.

²²⁰ Tamtéž.

²²¹ Tamtéž.

Nahradil ho Dr. Miroslav Kotora.²²² Jednou z nejpálčivějších otázek, kterou musel řešit, byly irácké dluhy. Ty k 1. červnu 1987 činily do výše 20 milionů USD, nepočítaje v to speciál. Ačkoli je irácký vicepremiér Ramadán slíbil splatit, zůstalo jen u slov. Proto mezi 23. a 27. červnem toho roku jednala dvoučlenná delegace ČSOB, kterou tvořili ing. Petráš a ing. Kalina. Irák ještě před jejím příletem jako gesto dobré vůle zaplatil 7 milionů ze zmíněné částky. Pro Prahu to nicméně byla lekce, že se nemá spoléhat na iráckou serióznost. Kotora napříště doporučil vše písemně podchytit.²²³

V hospodářských analýzách posílaných z ambasády nadále přetrvával pesimismus navzdory tomu, že se Iráku podařilo navýšit export své ropy. Nicméně zlaté a měnové rezervy Iráku byly k 27. květnu 1987 jednou z těchto zpráv odhadovány na pouhých 1 – 1,5 miliard USD a naopak zahraniční zadluženost naopak na 65 – 75 miliard USD. Konstatován byl také pokles vývozu zemí Východního bloku do země kromě Sovětského svazu, ČLR a Bulharska, ale i pokles obratu zahraničního obchodu Iráku u „*všech skupin zemí*“. Stejně tak tu měl být i strach zemí Západu, že při „*omezování nebo zastavování úvěrů*“ ztratí v Iráku pozice ve prospěch zemí Východního bloku. „*Proto podpora ZSS významně přispívá k udržení Iráku na protiimperialistických pozicích*“, hovořila dále analýza. Také zdůrazňovala, že po skončení války budou v případě obnovy infrastruktury v zemi potřeba investice, což měla být pro Československo velká příležitost, zejména pokud by ho Irák spolu s jinými zeměmi za jejich vstřícnost během války upřednostnil.²²⁴

I přes veškerou projevovanou československou vstřícnost měly irácké dluhy vůči Praze retardační efekt. Ten se projevil například na neochotě jednotlivých OZO, zejména nestrojírenských, zasílat nabídky. I tak se ale počítalo v souvislosti s dokončením závodu v Bajdží (plánováno na rok 1987) a zavlažovacího projektu v Abú Ghrajbu (plánováno na rok 1988) se získáním dalších objednávek, „*aby bylo zabezpečeno dobré plnění úkolů čs. vývozu do Iráku na další léta 1988 – 90.*“²²⁵ Přesto nebyl po celou dobu roku 1987 uzavřen kontrakt na jediný investiční celek. Projednávaly se ale různé projekty jako rafinerie „Střed“, motorárna pro továrnu na traktory Zetor, slévárna, či pneumatikárna vyrábějící 1 milion pneumatik za rok. Na rok 1988 se taktéž počítalo s technickou a personální pomocí pro rafinerii v Bajdží, geologické práce na ropných vrtech a spoluprací ve výrobě traktorů Zetor.

²²² Tamtéž.

²²³ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 1, běžná politická korespondence, č. j. 01091/87, *Informace o splátkách iráckých dluhů*, 26. 8. 1987.

²²⁴ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 6, hospodářsko-politická korespondence, č. j. 01058/87, *Finanční a ekonomická situace Iráku*, 27. 5. 1987.

²²⁵ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 8, politické zprávy, č. j. 01001/87, *Zpráva o plnění záměrů čs. zahraniční politiky v r. 1986*, 15. 1. 1987.

To vše přes to, že k 18. lednu 1988 podle informací ČSOB narostly prošlé pohledávky do výše 30,6 USD. Na nátlak Prahy z toho ale byla určitá část zaplacená. Ani v roce se však 1988 snížení československého exportu nepředpokládalo. Určitý úpadek československo-iráckého obchodu byl demonstrován při účasti Československa na Mezinárodním bagdádském veletrhu. Kvůli neplacení pohledávek tu totiž jednotlivé OZO omezily činnost a československá účast tak ztratila „*komerční charakter*“ a namísto toho měla „*obchodně politický a propagační význam*“.²²⁶

Z archivních materiálů nevyplývá úplná aktivní snaha Iráčanů platit své dluhy. K 16. červenci 1989 totiž československé prošlé pohledávky v Iráku za roky 1986-1987 vystoupaly do výše 51,3 milionů USD při celkových pohledávkách 486 milionů USD. Právě tyto dluhy řešil při své cestě do Iráku místopředseda československé vlády Karel Juliš. Tomu Iráčané slíbili v letech 1989-1990 zaplatit celkem 76,3 milionů USD, ale požádali odložit splacení zbylých 26,3 milionů USD a pohledávky na rok 1989. Požadavky Iráku pak měly být projednány na zasedání Stálého výboru pro hospodářskou, vědeckou a technickou spolupráci v Bagdádu v září a říjnu 1989.²²⁷ Julišova delegace v únoru 1989 byla jednou z několika, kterou Praha vyslala, aby tlačila na splacení iráckých dluhů.²²⁸ Situace byla akutní, protože výše československých pohledávek měla k 31. prosinci 1990 vystoupat až na 520,4 milionů USD. V příloze k jednomu z usnesení P ÚV KSČ je konstatováno, že „*Je v záujme čs. strany dále kontakty s Irakem na rozličných úrovních a při roznych příležitostech rozvíjet a vyvíjet trvalý politický tlak na irackú stranu k úhrade čs. pohľadávok.*“²²⁹ Irácké dluhy při své návštěvě mezi 14. a 17. říjnem 1989 řešil také československý premiér Ladislav Adamec, jehož návštěva byla v tomto ohledu z těchto všech jmenovaných nejvýznamnější.²³⁰ Adamec jednal s prezidentem Saddámem Husajnem, vicepremiérem Táhá Jásínem Ramadánem a s ministrem průmyslu a vojenské výroby Kámilem Husajnem al-Madžídem. S druhým a třetím jmenovaným probíral československý premiér irácké dluhy. Československá delegace je chtěla uhradit formou odběru ropy a zčásti hotovostními platbami. Iráčané tento návrh odmítli

²²⁶ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 8, politické zprávy, č. j. 01005/88, *Zpráva o plnění záměrů čs. zahraniční politiky vůči Irácké republice v roce 1987*, 18. 1. 1988. Největší podíl na tomto dluhu měl zavlažovací projekt Abú Ghrajb – 17,6 milionů USD. Strojexportu za něj mělo být dle informací Centrální irácké banky zhruba 2,1 milionů USD.

²²⁷ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 1, běžná politická korespondence, č. j. 01068/89, *Informace o současném stavu čs. platebních vztahů s Iráckou republikou*, 16. 7. 1989.

²²⁸ NA, A ÚV KSČ, f. 02/1, sv. 118, ar. j. 123, b-10, č. j. 8126/24, *Vyslanie oficiálnej delegácie k účasti na oslavách štátneho sviatku Irackej republiky*, 29. 6. 1989, ke schůzi P ÚV KSČ 30. 6. 1989 a ZÍDEK, P.; SIEBER K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 110.

²²⁹ NA, A ÚV KSČ, f. 02/1, sv. 118, ar. j. 123, b-10, č. j. 8126/24, *Vyslanie oficiálnej delegácie k účasti na oslavách štátneho sviatku Irackej republiky*, 29. 6. 1989, ke schůzi P ÚV KSČ 30. 6. 1989.

²³⁰ ZÍDEK, P.; SIEBER K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 110.

a argumentovali při tom svými ekonomickými těžkostmi způsobenými válkou a také tím, že ostatní věřitelé irácké návrhy na odklady splátek přijali. Další jednání pak byla odročena na prosinec 1989, když už měl mít Irák ve své finanční situaci pro nejbližší dobu jasno. Kvůli krachu jednání Adamce v říjnu 1989 ani nebyla podepsána připravovaná smlouva na výstavbu rafinerie „Střed“ za 185 milionů USD.²³¹ O měsíc později měl Irák navštívit vedoucí tajemník městského výboru KSČ v Praze a člen předsednictva ÚV KSČ Miroslav Štěpán. Také on měl nepochybně řešit irácké dluhy, ačkoli to v důvodové zprávě takto explicitně řečeno není. Do Iráku měl dorazit 24. listopadu 1989²³², ale cesta se v důsledku listopadové revoluce v Československu už neuskutečnila.²³³

4.4 Československo mezi USA a Sovětským svazem – politické styky s Irákem v letech 1986-1989

Od Ramadánovy návštěvy v listopadu 1986 již v období, které tato práce sleduje, do Československa žádný vrcholný irácký představitel nezavítal. V hodnocení styků za rok 1986 byl konstatován irácký zájem na dalším rozvíjení vzájemných vztahů.²³⁴ I když si v roce 1986 Československo vytklo za cíl „*udržovat politický dialog mezi vysokými představiteli obou zemí...*“, v hodnocení vztahů za rok 1987 bylo konstatováno jen částečné splnění tohoto cíle. Tehdy se konaly jen tři významné návštěvy vysokých československých představitelů, a sice člena ÚV KSČ Karla Erbese, pozdějšího místopředsedy vlády Karla Juliše a místopředsedy slovenské vlády Pavola Bahyla. Zpráva také konstatovala, že „*při porovnání s ostatními SZ se jeví intenzita politického dialogu s iráckou stranou jako nejnižší...*“. Nejintenzivnější styky byly konstatovány v případě Sovětského svazu a hned za ním Polska a Bulharska. Úsilí Československa v tomto směru byly dány obavami, že „*neplnění úkolu udržovat politický dialog vyvolá v Iráku dojem, že ze strany ČSSR dochází k postupné změně vztahů při pokračujícím rozvíjení politických a ekonomických styků s Íránem.*“ Navzdory této stagnaci ale Iráčané při návštěvách československého velvyslance „*zdůrazňovali, že považují ČSSR za*

²³¹ NA, A ÚV KSČ, f. 02/1, sv. 130, ar. j. 136, b-5, č. j. 8887/24, *Oficiální návštěva předsedy vlády ČSSR s. L. ADAMCE v Irácké republice a Egyptské arabské republice*, 27. 10. 1989, 24. 10. 1989, ke schůzi P ÚV KSČ 27. 10. 1989. Adamcova jednání ale nebyla neúspěšná zcela. Alespoň došlo k podpisu dohody „*o vzájemném uznávání vysokoškolských dokladů o vzdělání a titulech.*“

²³² NA, A ÚV KSČ, f. 02/1, sv. 131, ar. j. 137, b-13, č. j. 8868/24, *Uskutečnění pracovních návštěv soudruha Miroslava ŠTĚPÁNA v Irácké republice a Jemenské lidové demokratické republice*, 24. 10. 1989, ke schůzi P ÚV KSČ 3. 11. 1989.

²³³ ZÍDEK, P.; SIEBER K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 110.

²³⁴ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 8, politické zprávy, č. j. 01001/87, *Zpráva o plnění záměrů čs. zahraniční politiky v r. 1986*, 15. 1. 1987.

spřátelený stát“.²³⁵ Československý VLP v Bagdádu podplukovník Ladislav Beza vzájemné vztahy hodnotil takto: „Celkově je možné konstatovat, že vzájemné vztahy ČSSR-Irák čekají na nový impuls, ke kterému by mělo dojít souběžně s konsolidací poválečného uspořádání země.“²³⁶ Zpráva velvyslance Kotory z března 1989 ale hovořila o překonání této stagnace díky Julišově návštěvě v únoru 1989.²³⁷ I v době této stagnace ale probíhaly styky československých diplomatů s Iráčany, a to i na vysoké úrovni. Kromě již zmíněných iráckých návštěv na československém velvyslanectví to byla návštěva Iráku mezi 27. a 28. lednem 1988 náměstkem československého ministra zahraničních věcí Dušanem Ulčákem. Ten zde hovořil s iráckým ministrem zahraničí Tárikem Azízem, jeho náměstkem Nazárem Hamdúnem, vicepremiérem Ramadánem a dalšími vysokými iráckými představiteli. Ulčák vyložil stanovisko Československa považující irácko-iránskou válku za tragickou, odsuzující USA za údajný podíl na napětí v důsledku rozmístění jejich námořních sil v Perském zálivu a oceňující irácké přijetí rezoluce RB OSN č. 598. V jednání byla patrná snaha Československa neodsoudit Írán ani Irák, neodsuzovalo ani Sýrii podporující Írán. Kromě USA odsuzovalo také Izrael. Iráčtí představitelé naopak odsuzovali Írán, Sýrii a Izrael, ale na rozdíl od prvních let války se u nich nápadně vytratily odsudky USA. Zdůrazněna byla také tradice vzájemných styků.²³⁸ VLP v květnu 1989 konstatoval zhoršení vztahů s Irákem a jako důvod uvedl nekonání návštěv výše postavených osob. Negativní vliv mělo mít odvolání návštěvy ministra zahraničního obchodu a delegování „pouhého“ náměstka. Zmínil i protičeskoslovenskou ideologickou kampaň, která se projevila např. kritikou Prahy v iráckém tisku, i když pomoc Prahy v době irácko-iránské války měla být oceňována. Ačkoli „ideologická diverze“ nebyla příliš vyhraněná a Československo bylo v Iráku stále vnímáno jako spřátelená země, tak prý tento vztah měl mít „ryze pragmatický základ“ a o „nějakých hlubších, natož ideologických

²³⁵ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 8, politické zprávy, č. j. 01005/88, *Zpráva o plnění záměrů čs. zahraniční politiky vůči Irácké republice v roce 1987*, 18. 1. 1988.

²³⁶ ABS, ZSGŠ, rezidentura TIGRID, karton 189, pracovní svazek PR-9, evid. č. 133005, č. j. 0038/88, *Hlášení rezidentury o činnosti za VR 1987/88*, 21. 10. 1988.

²³⁷ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 8, politické zprávy, č. j. 01032/89, *Průběžná zpráva o plnění některých hlavních záměrů čs. zahraniční politiky v Iráku*, 23. 3. 1989. Tato zpráva hovoří o Julišově návštěvě v lednu, ale naproti tomu v NA, A ÚV KSČ, f. 02/1, sv. 118, ar. j. 123,b-10, č. j. 8126/24, *Vyslanie oficiálnej delegácie k účasti na oslavách štátneho sviatku Irackej republiky*, 29. 6. 1989, ke schůzi P ÚV KSČ 30. 6. 1989, se tvrdí, že jeho návštěva se konala v únoru.

²³⁸ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 1, běžná politická korespondence, č. j. 01011/88, *Informace o konzultacích náměstka ministra zahraničních věcí s. Ulčáka s náměstkem ministra zahraničních věcí Irácké republiky Nazarem Hamdoonem a ministrem zahraničních věcí Tariqem Azízem dne 27. a 28. 1. 1988*, 11. 2. 1988, „[Hamdún] uvedl, že tradice styků s ČSSR mu dovoluje, aby mohl hovořit otevřeně a upřímně.“

sympatiích z irácké strany“ nešlo hovořit.²³⁹ V říjnu 1989 ale konstatoval zlepšení v souvislosti s významnými návštěvami z Československa, jako např. již zmíněnou návštěvu Karla Juliše. Tvrdil, že „*Irák udržuje s ČSSR přátelské styky, založené především na ekonomické spolupráci a do určité míry i na socialistické ideologii*“ [!]. Proto prý Irák vůči Praze nevyvíjel „*zvlášť organizovanou propagandistickou kampaň*.“ I tak ale zaznamenal výpady vůči Československu i jiným socialistickým zemím. Počínající revoluční kvas v Maďarsku, Polsku, a NDR měl spolu s národnostními třenicemi v SSSR získat v Iráku širokou publicitu. O těchto událostech měl Irák přebírat informace od západních zpravodajských agentur, ale naopak neměl publikovat oficiální stanoviska ze zemí Východního bloku. To prý svědčilo o tom, že se Irák měl přiklánět k „*západnímu hodnocení současných procsů [sic] v soc. zemích*.“ K tomu prý problémů zemí Východního bloku Irák využíval ke kampani hlásající, že pouze arabský socialismus hlásaný stranickou ideologií Baas „*je tou „správnou cestou*“.“²⁴⁰

Absence iráckých odsudků Washingtonu v informacích o Ulčákově návštěvě v lednu 1988 nebyla náhodná. Aby si Bagdád nepoškodil vztahy s USA, tak nyní odsuzoval pouze Izrael a Írán. Takto postupoval například i při aféře *Irangate* v listopadu 1986, když vyšel najevo tajný prodej amerických zbraní Íránu za pomoci Izraele.²⁴¹ Neznamená to ale, že by se úměrně s americko-iráckým sbližováním zhoršovaly styky Bagdádu se Sovětským svazem. Po nástupu Michaila S. Gorbačova k moci v březnu 1985 cítil Saddám Husajn potřebu si s novým sovětským vůdcem vybudovat vztah a rozšířit oblast irácko-sovětských vztahů. Irácký vůdce si navíc uvědomoval, že doba interregna v Sovětském svazu skončila. Proto mezi 16. a 17. prosincem 1985 vykonal svou návštěvu v Moskvě. Šlo mu také o sovětské zbraně, na nichž byl Irák závislý a o diplomatické přičinění Moskvy o konec války. Shemesh uvádí, že „*jednání Gorbačova se Saddámem Husajnem charakterizovaly rozdíly a spíše chladná atmosféra*.“²⁴² Bylo tomu tak zřejmě proto, že si Sovětský svaz stále na stole nechával možnost zlepšení vztahů s Íránem, i když pokračoval v podpoře Iráku. Naopak Irák pokračoval ve své neutralitě v mocenském soupeření Washingtonu a Moskvy.²⁴³

Sovětský svaz si mohl dovolit ve své politice pokračovat. Pobouření, které v USA a Íránu aféra *Irangate* vyvolala, ho totiž spolu s opětovným odhodláním Washingtonu

²³⁹ ABS, ZSGŠ, rezidentura TIGRID, pracovní svazek PR-9, karton 189, evid. č. 133005, č. j. 0039/89, *Hlášení rezidentury o činnosti II. čtvrtletí VR 198[sic]/89*, 5. 5. 1989.

²⁴⁰ ABS, ZSGŠ, rezidentura TIGRID, pracovní svazek PR-9, karton 189, evid. č. 133005, č. j. 0046/89, *Hlášení o činnosti rezidentury TIGRID za VR 1988/89*, 24. 10. 1989.

²⁴¹ SHEMESH, H. *Soviet-Iraqi Relations, 1968-1988*, s. 201.

²⁴² Tamtéž, s. 198.

²⁴³ Tamtéž, s. 200.

v pokračování embarga ujistilo, že renesance americko-iránských vztahů byla nyní mnohem méně akutní. A nepochybně v zájmu jejich prevence Moskva po *Irangate* odsoudila pouze USA.²⁴⁴ Írán ale pokračoval ve válce a žádné zvláštní zlepšení vztahů Teheránu se Sovětským svazem se nekonalo. Sovětský svaz tedy dále podporoval Irák a přitom doufal, že tak donutí Írán k politice, která by jeho záměrům vyhovovala.²⁴⁵ Tím lze vysvětlit, proč Sověti do Iráku dodali na počátku roku 1987 i moderní letouny MiG-29 v počtu 24 ks²⁴⁶ a proč objem jejich obchodu s Irákem vzrostl ve stejném roce o 46 %.²⁴⁷ Sovětskou odhodlanost v této geopolitické hře podtrhávalo také to, že splácení iráckých úvěrů nedělalo Moskvě, na rozdíl od Prahy, vrásky na čele.²⁴⁸

4.5 Obava z ústupu z trhu se „speciálem“ a návštěva náčelníka generálního štábu Vacka

S tím, jak válka pokračovala, budoval Irák svůj zbrojní průmysl. Množství zbraní a munice si začal vyrábět sám. Byly to například houfnice *al-Fáw*, protitankové i pěchotní zbraně. Začal vyrábět i vlastní tanky, jako byl například licenční T-72 zvaný *Asad Babil*, který byl poprvé veřejnosti představen na výstavě v Bagdádu v roce 1989. Tady také Irák vystavil tanky T-55, které si vyrobil rovněž sám.²⁴⁹

Obchodní přidělenec v Bagdádu Jaroslav Jelínek vypracoval analýzu, která na tento vývoj reagovala. Pro vývoz československého speciálu nebyla optimistická, Irák podle ní měl na Husajnovův příkaz být „soběstačný v pěchotních zbraních, pěchotní a dělostřelecké munici...“ do konce roku 1988 a do roku 1990 „ve všech druzích zbraní (včetně tanků a obrněných transportérů) s výjimkou letadel, některých druhů raket a radarů, bojových plavidel většího typu.“ Proto: „bude Irak [sic] nejen soběstačný v řadě druhů speciálního materiálu, ale stane se i vývozcem. Z hlediska krytí potřeb vlastních ozbrojených sil bude v dovozu závislý pouze na letecké technice, potřebách pro námořní síly (po skončení konfliktu) a elektronice pro pozemní zabezpečení letectva, prostředcích elektronického boje.“ Taková situace by ale omezovala možnosti dovozu československého speciálu do Iráku i jiných arabských zemí, kam Irák plánoval vyvážet. S přihlédnutím k tomu, jak se řada zemí Západního i Východního bloku začala podílet na výstavbě iráckého zbrojního průmyslu,

²⁴⁴ Tamtéž, s. 201.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 203.

²⁴⁶ Tamtéž a SCHMIDT, R. *Global Arms Exports to Iraq, 1960-1990*, s. 16.

²⁴⁷ FAROUK-SLUGLETT, M.; SLUGLETT, P. *Irák od roku 1958*, s. 306.

²⁴⁸ SHEMESH, H. *Soviet-Iraqi Relations, 1968-1988*, s. 205. Sovětský svaz se spoléhal na splacení až po válce díky iráckým ropným zdrojům.

²⁴⁹ SCHMIDT, R. *Global Arms Exports to Iraq, 1960-1990*, s. 33-34.

analýza doporučila, aby se Československo zapojilo také.²⁵⁰ Již byla řeč o důležitosti „speciálu“ v československém zahraničním obchodu s Irákem, kterému byla v exportu dávána přednost. V roce 1987 byl „speciálem“ vyrovnán pokles vývozu spotřebního zboží²⁵¹ a dle jedné ze zpráv z roku 1989 činilo v době irácko-iránské války toto zboží cca 80 % celkového obrátu mezi Československem a Irákem.²⁵²

Tento obchod neustal ani po válce, v jednom z dokumentů z VHA z 3. dubna 1989 žádal podplukovník Josef Chmelař o vyčíslení ceny k nabídce „na zabezpečení dokumentace pro generální opravy zbraní, optických a infrapřístrojů tanku T-72 pro vývoz do země 619“, tj. do Iráku.²⁵³ Irák odebíral rovněž obrněné transportéry TOPAS (OT-62)²⁵⁴ a BVP-1.²⁵⁵ ČSLA měla podle hodnocení VLP u Iráčanů „dobrý zvuk“, což se mělo odrážet v jejich zájmu o československé zbraně, vysílání československých vojenských expertů do Iráku i v tom, že Irák vysílal své vojenské posluchače na československé vojenské akademie. Byla ale také pravda, že se Irák kvůli svým hospodářským problémům obracel na země, které mu byly ochotny nabídnout „lukrativnější podmínky“.²⁵⁶ Onen „dobrý zvuk“ ČSLA se projevil i tím, že VLP Iráku v Bělehradu požádal o léčení iráckého generál Nassifa Aliho právě Čechoslováky. Jím zaslánou zdravotnickou dokumentaci posoudili odborníci z neurochirurgické kliniky ÚVN ČSLA²⁵⁷, kteří ale museli konstatovat, že možnosti generálovy léčby (ochrnl po zlomenině krčního obratle) jsou mimo rozsah možností zdravotnických zařízení ČSLA.²⁵⁸

Minimálně k roku 1989 se obavy vyjádřené Jelínkovou analýzou nenaplnily. Naopak Irák projevoval zájem o „zintenzivnění vztahů s ČSSR včetně oblasti dodávek speciálního materiálu.“ Za tímto účelem byl iráckým ministrem průmyslu a vojenské výroby Husajnem Kámilem al-Madžidem pozván na návštěvu již zmíněné výstavy v Bagdádu

²⁵⁰ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 1, běžná politická korespondence, č. j. 01138/87, *Informace o militarizaci iráckého průmyslu*, 1. 12. 1987.

²⁵¹ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 8, politické zprávy, č. j. 01005/88, *Zpráva o plnění záměrů čs. zahraniční politiky vůči Irácké republice v roce 1987*, 18. 1. 1988.

²⁵² AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 10, korespondence pracovního rázu, č. j. 2070/89, *Informace pro náčelníka Generálního štábu ČSLA s. generálplukovníka Ing. Miroslava Vacka*, 2. 5. 1989.

²⁵³ VHA, MNO 1988, SÚP, karton 97, č. j. 01213/14, *Žádost podplukovníka Chmelaře*, 3. 4. 1989.

²⁵⁴ VHA, MNO 1988, SÚP, karton 97, č. j. 21691-73/87, *Dodávka dokumentace pro SO a GO V-5632 pro zemi 619*, 30. 4. 1987.

²⁵⁵ VHA, MNO 1988, SÚP, karton 97, č. j. 062/25-17/14, *Dokumentace na SO a GO BVP-1 pro Irák*, květen 1987.

²⁵⁶ ABS, ZSGŠ, rezidentura TIGRID, pracovní svazek PR-9, karton 189, evid. č. 133005, č. j. 0039/88, *Hlášení rezidentury o činnosti za VR 1987/88*, 21. 10. 1988.

²⁵⁷ ABS, ZSGŠ, rezidentura TIGRID, pracovní svazek PR-9, karton 189, evid. č. 133005, *Odeslaná zpráva č. 4*, 18. 11. 1988.

²⁵⁸ ABS, ZSGŠ, rezidentura TIGRID, základní svazek, karton 187, 133005/Zákl., č. j. 080402 – *ZS/HT – L, Léčení iráckého generála NASSIFA Aliho*, 11. 2. 1988.

náčelník generálního štábu ČSLA generálplukovník Miroslav Vacek, jehož cesta pak byla vykonána mezi 28. dubnem a 2. květnem 1989. Od této cesty si Československé vedení slibovalo rozšíření styků ČSLA a irácké armády. Návštěva měla taktéž sloužit jako protiváha k návštěvě iráckého ministra Revolučních gard, kde se mělo jednat i o možných dodávkách „speciálu“ Teheránu.²⁵⁹ Československo na této výstavě svou techniku vystavovalo také a dle materiálů z ABS o ni „byl živý zájem“. Stejně materiály pak považují Vackovu návštěvu „za nejvýznamnější akci k propagaci ČSLA“. Stejně vysoce postavené zástupce na výstavě měla už jen Francie s Egyptem.²⁶⁰ Z vyslání generálplukovníka Vacka tedy vyplývá snaha Prahy využít jeho návštěvu ke zviditelnění se v očích Iráčanů. Nepochybně proto, aby se Bagdád nepřestal zajímat o československý „speciál“.

Československo ve světovém kontextu dodávalo do Iráku jen doplňující počet „speciálu“, v něčem tu však přeci jen vynikalo. Letadel dodalo mezi lety 1979-1989 více, než například ČLR, a pokud se započítají pouze cvičná letadla, dodalo jich zhruba stejný počet jako Sovětský svaz.²⁶¹ Ten v průběhu let 1980-1988 dodal do Iráku většinu zbraní.²⁶²

²⁵⁹ NA, A ÚV KSČ, f. 02/4, sv. 65, ar. j. 97, b 16, 7584/24, *Cesta náčelníka generálního štábu ČSLA – prvního zástupce ministra národní obrany do Irácké republiky*, 24. 4. 1989, ke schůzi sekretariátu ÚV KSČ 27. 4. 1989.

²⁶⁰ ABS, ZSGŠ, rezidentura TIGRID, pracovní svazek PR-9, karton 189, evid. č. 133005, č. j. 0039/89, *Hlášení rezidentury o činnosti za II. čtvrtletí VR 198[sic]/89*, 5. 5. 1989.

²⁶¹ SCHMIDT, R. *Global Arms Exports to Iraq, 1960-1990*, s. 17, graf. Československo dodávalo pouze cvičná letadla.

²⁶² Tamtéž, s. 48.

5 VZTAHY KSČ A BAAS V LETECH 1980-1989

5.1 Strana Baas a její socialismus

Socialistická strana arabské obrody (Baas) byla založena v roce 1947 a její ideologii (baasismus) rozpracoval jeden z jejích zakladatelů a její první vůdce Michel Aflaq. Tato ideologie navazovala na klasický panarabismus z 30. let. Motto strany znělo „jednota, svoboda, socialismus“. Strana si kladla za cíl sjednocení Arabů a jejich „osvobození“ od feudalismu a kolonialismu. Baas byla v době svého vzniku na svém 1. sjezdu v Damašku ilegální. V Iráku její ideologii šířili hlavně syrští učitelé a studenti zde působící ve 40. letech a také iráckí studenti v Sýrii. Členstvo postupně rostlo, ale až do neúspěšného povstání v listopadu 1956 byla irácké společnosti téměř neznámá.²⁶³ Za Qásimovy diktatury byli panarabští nacionalisté spolu s komunisty pronásledováni. Baasisté se pokusili 7. října 1959 o atentát na iráckého vůdce, který ale selhal. Na to následovalo kolo represí a rozbití organizace strany Baas.²⁶⁴ Ovšem už v roce 1963, mezi 8. a 9. únorem, provedli baasisté úspěšný převrat, jímž se dostali k moci. Po něm následovala nejen Qásimova poprava, ale také teror proti odpůrcům.²⁶⁵ U moci však baasisté nevydrželi ani rok, neboť byli sesazeni 18. listopadu 1963 armádou.²⁶⁶ Během vlády Árifů (1963-1968) došlo v roce 1966 v Baas k roztržce, když se syrské baasistické vedení distancovalo od „staré gardy“ ve vedení strany – Aflaqa a Saláhuddína Bitára a to způsobilo roztržku mezi syrskou a iráckou částí Baas.²⁶⁷ Ta pak v onom roce vyústila v rozdělení strany Baas na syrskou a iráckou část.²⁶⁸ Irácká strana Baas se podruhé dostala k moci 17. července 1968.²⁶⁹

Pojem „socialismus“ je v baasismu definován vágně. Tyto myšlenky sem zanesl nikoli Aflaq, ale jeho rival Zakí al-Arsúzí.²⁷⁰ Tento „arabský socialismus“ se od klasického, marxistického, liší tím, že jeho cílem není reorganizace vztahů mezi pracujícími a podnikateli, ale sociální a politická spravedlnost v kombinaci s „osvobozením“ Arabů od „imperialismu“. Kapitalismus tedy neměl být zlikvidován, ale v podstatě ponechán v regulované podobě.²⁷¹ Třídní rozpory měly skončit sjednocením a „osvobozením“ Arabů, nikoli zničením

²⁶³ GOMBÁR, E.; PECHA, L., *Dějiny Iráku*, s. 445-446.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 470.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 474- 476.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 478.

²⁶⁷ FAROUK SLUGLETT, M.; SLUGLETT, P. *Irak od roku 1958*, s. 103.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 126.

²⁶⁹ GOMBÁR, E.; PECHA, L., *Dějiny Iráku*, s. 484.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 446.

²⁷¹ FAUST, A. *The Ba'athification of Iraq*, s. 29-30.

kapitalismu. Baasistická definice socialismu byla nejen nemarxistická, ale vlastně antimarxistická, protože zdůrazňovala „*nadřazenost národně-etnické identity*“.²⁷² Snoubí se tedy s dalším rysem baasismu – arabským nacionalismem.

Celkově byla ideologie strany Baas vágní a tvárná, což později umožnilo Saddámu Husajnovi vytvořit svůj kult osobnosti. Za jeho vlády došlo k „obohacení“ baasismu o „*novou teorii*“, jejíž „*svatou trojicí*“ byla hesla „*strana*“, „*vůdce*“ a „*národ*“.²⁷³ Stranická politika od roku 1982 s kultem vůdce srostla.²⁷⁴ I přes odlišnosti od zřízení v socialistických zemích tu ale byly i podobnosti. Husajn totiž studoval například praktiky Josifa V. Stalina.²⁷⁵ K tomu organizační aparát strany Baas odrážel ten z KSSS.²⁷⁶ Baas s Východním blokem sdílela také protikoloniální smýšlení. Na ideologické bázi si KSČ více rozuměla s IKS, rivalem strany Baas. IKS vznikla 31. března 1934 Júsufem Salmánem Júsufem a na rozdíl od Baas byla marxistická.²⁷⁷ V období sledovaném touto prací ji vedl první tajemník Azíz Muhammad.

5.2 Vztahy Baas s KSČ

Jak již bylo zmíněno, KSČ udržovala vztahy s IKS, ale po převratu z července 1968 byly navázány také styky s Baas, což Zídek a Sieber označují za „*zásadní novinku*“. Tyto vztahy se ale rozvíjely postupně, například na XIV. sjezd KSČ 25. - 29. května 1971 byla pozvána jen delegace IKS v čele s Azízem Muhammadem, zatímco zástupci Baas nikoli. Když se ale v roce 1973 konaly oslavy 25. výročí založení strany Baas, pozvalo její vedení i delegaci KSČ. Tuto delegaci vedl člen ÚV KSČ a místopředseda vlády České socialistické republiky Ladislav Adamec, kterého přijal zástupce generálního tajemníka Baas Saddám Husajn. Výsledkem osmidenního jednání s delegací Baas v Československu v červnu 1974 byl podpis protokolu o spolupráci mezi oběma politickými stranami. Ten zahrnoval „*pravidelnou výměnu názorů, delegací, stranických tiskovin, vzájemná zvaní na kongresy reciproční stáže pro redaktory stranických deníků, organizování dovolených pro funkcionáře druhé strany a vysokoškolská stipendia pro členy strany Baas.*“ Paralelně s tím ale udržovala KSČ i styky s IKS, jejíž pražský sekretariát nepřestalo Československo financovat.²⁷⁸

²⁷² FAROUK SLUGLETT, M.; SLUGLETT, P. *Irák od roku 1958*, s. 102.

²⁷³ FAUST, A. *The Ba'athification of Iraq*, s. 30-31.

²⁷⁴ FAROUK SLUGLETT, M.; SLUGLETT, P. *Irák od roku 1958*, s. 203.

²⁷⁵ GOMBÁR, E.; PECHA, L., *Dějiny Iráku*, s. 500.

²⁷⁶ FAUST, A. *The Ba'athification of Iraq*, s. 26.

²⁷⁷ GOMBÁR, E.; PECHA, L., *Dějiny Iráku*, s. 427.

²⁷⁸ ZÍDEK, P.; SIEBER K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 101-102.

Postupně ale Irák začal dávat najevo svou nelibost s tím, jak jednotlivé vládnoucí komunistické strany zemí Východního bloku udržovaly styky s IKS. O tom se přesvědčil například premiér Štrougal při své návštěvě v listopadu 1978, když se dozvěděl, že Iráčané „*zdůrazňují potřebu častějších kontaktů mezi našimi stranami, mezi BAAS [sic] a KSČ.*“²⁷⁹ S mezistranickými styky KSČ a Baas se pak vyskytl problém, když Iráčané naléhali na země Východního bloku, aby přestaly podporovat IKS a navázaly plnou spolupráci se stranou Baas. Českoslovenští představitelé vnímali irácké zmínky o mezistranických stycích jak pozitivně, tak negativně: „*Skutečnost, že irácká strana s nimi [tj. zmínkami o mezistranických stycích] přišla i při zdvořilostním přijetí na nejvyšší úrovni, lze považovat za projev zájmu o komplexnost vztahů, ale současně i za určitou formu nátlaku.*“ Protokolu mezi KSČ a Baas navíc mezitím vypršela platnost. Předsednictvo ÚV KSČ se ale podpisu nového protokolu kvůli pronásledování iráckých komunistů bránilo. Takticky jej oddalovalo, ale zároveň bylo v případě ohrožení obchodu s Irákem ochotno nový protokol podepsat. Nemělo pak ovšem v úmyslu ho fakticky provádět.²⁸⁰

Na některých setkáních s vysokými iráckými představiteli zmínili Iráčané také mezistranické styky, ale ne na všech. Například při předávání pověřovacích listin nového československého velvyslance Jana Straky Saddámu Husajnovi 30. července 1980 se o tom irácký prezident ani jednou nezmínil.²⁸¹ O prohloubení mezistranických styků se ale naopak zmínil irácký vicepremiér Ramadán, který při své návštěvě 22. - 24. dubna 1981 „*vyjádřil přání irácké strany na rozvoj styků mezi oběma stranami BAAS [sic] a KSČ, což by výrazně přispělo k prohloubení mezistátních vztahů.*“²⁸²

Z informací o návštěvě československého ministra zahraničí Chňoupka vyplývá schéma, kdy sice pražské vedení chtělo prohlubovat hospodářské vztahy s Irákem, ale zároveň bylo rezervované v politických otázkách, tedy i k prohlubování styků s Baas, kvůli její politice vůči iráckým komunistům. Chňoupkovi podpis protokolu o spolupráci KSČ a Baas při jeho návštěvě připomněl irácký ministr zahraničí Saadún Hammádí. Chňoupek ale

²⁷⁹ Tamtéž, s. 104.

²⁸⁰ NA, A ÚV KSČ, f. 02/1, sv. 147, ar. j. 143, b. 18, č. j. 8603/23, *Zpráva o průběhu a výsledcích oficiální přátelské návštěvy místopředsedy Rady revolučního vedení Irácké republiky Izzata Ibrahíma v ČSSR ve dnech 26. – 29. května 1980*, 30. 6. 1980, ke schůzi P ÚV KSČ 4. 7. 1980.

²⁸¹ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 1, běžná politická korespondence, č. j. 092/80, *Irák – Dr. Jan Straka – předání pověřovacích listin*, 31. 7. 1980.

²⁸² NA, A ÚV KSČ, f. 02/1, sv. 3, ar. j. 5, inform. 4, č. j. 137/23, *Informace o průběhu a výsledcích návštěvy člena Rady revolučního vedení a I. místopředsedy vlády Irácké republiky T. J. Ramadána v ČSSR*, 7. 5. 1981.

reagoval prohlášením, že československá strana návrh protokolu poslala, ale Iráčané se k ní dosud nevyjádřili.²⁸³

Bagdád zjevně vnímal nedostatečné mezistranické styky KSČ-Baas jako škrálop na jinak vřelých vztazích ČSSR-Irák. Ramadán při své návštěvě v dubnu 1981 naznačil, že zachová-li Praha stávající postoj, bude se to „*nepříznivě promítat do mezistátních vztahů mezi našimi zeměmi.*“²⁸⁴ Na schůzi s československými diplomaty včetně velvyslance náměstek iráckého ministra zahraničních věcí 1. března 1984 Muhammad Sajf al-Sahaf sice označil politické vztahy „*jako výborné*“, ale dal najevo, že „*lze [...] udělat ještě více. Hned úvodem této pasáže zdůraznil, že je načase přemýšlet o spolupráci mezi KSČ a Baas.*“²⁸⁵ Iráčané byli ve svém naléhání vytrvalí. Jenže *Protokol o spolupráci mezi Baas a KSČ* československá strana podepsat nechtěla, rozhodně ne tak, jak to navrhoval Irák, tedy tajemníkem ÚV KSČ. Vzhledem k represím baasistického režimu vůči IKS to pražské vedení považovalo za neakceptovatelné. Sjednán byl tedy jen dokument „*obecné povahy*“ a k 6. dubnu 1984 visela otázka podpisu *Protokolu* stále ve vzduchu.²⁸⁶ Vedení KSČ nakonec iráckému naléhání podlehl, a tak byl červnu 1984 protokol podepsán. Bylo k tomu ale konstatováno, že „*vzhledem k charakteru styků sjednání tohoto dokumentu neznamená podstatnější změnu v dosavadní úrovni mezistranické spolupráce.*“²⁸⁷ Dokument měl platnost dva roky²⁸⁸, a sice 1984 a 1985. Za československou stranu ho podepsal velvyslanec Straka, za iráckou pak vedoucí mezinárodního oddělení strany Baas.²⁸⁹ Vzhledem k tomu, jaký mělo Československo zájem udržet se na iráckém trhu, není těžké si domyslet, proč Praha v době iráckých hospodářských problémů k podpisu přistoupila. Dokumentu vypršela platnost v roce 1985. A ne tedy náhodou při své návštěvě Československa v srpnu toho roku prohlásil irácký

²⁸³ NA, A ÚV KSČ, f. 02/1, sv. 36, ar. j. 40, k informaci 1, č. j. 2178/23, *Informace o průběhu a výsledcích návštěvy ministra zahraničních věcí s. B. Chňoupka v Irácké republice ve dnech 18. – 22. dubna 1982*, 11. 5. 1982.

²⁸⁴ NA, A ÚV KSČ, f. 02/1, sv. 3, ar. j. 5, inform. 4, č. j. 137/23, *Informace o průběhu a výsledcích návštěvy člena Rady revolučního velení a I. místopředsedy vlády Irácké republiky T. J. Ramadána v ČSSR*, 7. 5. 1981.

²⁸⁵ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 1, běžná politická korespondence, č. j. 011.677/84-8, *Informace o výsledcích čs. – iráckých meziministerských konzultací*, 19. 3. 1984.

²⁸⁶ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 1, běžná politická korespondence, č. j. 011.981/84-8, *Informace o plnění „Zaměření a hlavních úkolů čs. zahraniční politiky vůči Irácké republice a Státu Kuvajt“*, 6. 4. 1984.

²⁸⁷ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 1, běžná politická korespondence, č. j. 012.305/85-8, „*Informace o plnění „Zaměření a hlavních čs. zahraniční politiky vůči Irácké republice*“, 25. 4. 1985.

²⁸⁸ NA, A ÚV KSČ, f. 02/1, nezpracováno, č. j. 9178, *Uskutečnění oficiální návštěvy místopředsedy vlády a ministra zahraničních věcí Irácké republiky Tárika Azíza [sic]*, 1. 8. 1985, ke schůzi P ÚV KSČ 21. 8. 1985.

²⁸⁹ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 1, běžná politická korespondence, č. j. 012851/86-8, *Zaměření čs. zahraniční politiky vůči Irácké republice*, 30. 6. 1986.

vicepremiér a ministr zahraničí Tárik Azíz, „že irácké vedení a osobně prezident Saddám Husajn má zájem na jejich [tj. styků Československa a Iráku] dalším rozvoji, včetně spolupráce mezi Baas a KSČ.“²⁹⁰ Nicméně k 30. červnu 1986 byly vztahy obou stran československou reprezentací hodnoceny jako na „nízké úrovni“ a jako důvod bylo uvedeno „pronásledování iráckých komunistů.“²⁹¹ Možná kvůli této „nízké úrovni“ sekretariát ÚV KSČ v dubnu 1987 schválil zaslání pozdravného telegramu irácké a syrské straně Baas k 40. výročí vzniku této strany.²⁹² Československo vnímalo irácký zájem aktivovat mezistranické styky v kontextu snahy Bagdádu vytvářet tlak na Írán a také v tom vidělo projev iráckého pragmatismu. Chystal se podpis dalšího protokolu o spolupráci mezi oběma politickými stranami. Z důvodové zprávy jasně vyplývá, že motiv, proč se Praha rozhodla i tentokrát takový dokument podepsat, byl ekonomický: „*Irácká republika je našim [sic] tradičním obchodním partnerem a i do budoucna máme v této zemi své ekonomické zájmy, kterých se nehodláme vzdát. Irácká strana však po delší dobu rozvoj ekonomických vztahů podmiňuje i politickými vztahy.*“ Jako důvod této návštěvy, která měla podpis provést, byla ale zmíněna také mnohokrát opakovaná floskule o „*posílení protiimperialistické linie [sic] Irácké republiky.*“²⁹³ V lednu 1987 tak tříčlenná delegace ÚV KSČ tvořená vedoucím oddělení ÚV Karlem Erbesem, ideologickým tajemníkem KV KSČ Jihomoravského kraje Janem Navrátillem, a pracovníkem OMP Leonidem Zulákem podepsala nový protokol o vzájemné spolupráci mezi Baas a KSČ na roky 1987 a 1988. Konstatování, že „*spolupráce KSČ a Baas zřejmě bude i do budoucna limitována naší internacionální pomocí poskytovanou Irácké KS*“ ale naznačovalo, že vedení KSČ přeci jen nebyl osud členů IKS úplně lhostejný. Uvažovalo se dokonce s naznačením navázání styků s Národní frontou s postupným naznačením, aby IKS byl dán v koalici s Baas určitý prostor. Kupodivu se delegace ÚV KSČ při této návštěvě nesetkala s nějakým náznakem nevole, že KSČ poskytovala IKS podporu.²⁹⁴ V rámci

²⁹⁰ NA, A ÚV KSČ, f. 02/1, sv. 147, ar. j. 138, k informaci 3, č. j. 9386/23, *Informace o průběhu a výsledcích návštěvy místopředsedy vlády a ministra zahraničních věcí irácké republiky Táríka Azíze v ČSSR ve dnech 14. – 16. srpna 1985*, 12. 9. 1985.

²⁹¹ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 1, běžná politická korespondence, č. j. 012851/86-8, *Zaměření čs. zahraniční politiky vůči Irácké republice*, 30. 6. 1986.

²⁹² NA, A ÚV KSČ, nezpracováno, č. j. 2286, *Zaslání pozdravného telegramu ÚV KSČ k 40. výročí založení Socialistické strany arabské obrody (BAAS [sic]) v Sýrii a Iraku [sic]*, 7. 4. 1987, ke schůzi sekretariátu ÚV KSČ 17. 4. 1987.

²⁹³ NA, A ÚV KSČ, f. 02/4, sv. 11, ar. j. 14, b-17, č. j. 1424/24, *Vyslání studijní delegace Komunistické strany Československa do Irácké republiky*, 7. 11. 1986, ke schůzi sekretariátu ÚV KSČ 13. 11. 1986.

²⁹⁴ NA, A ÚV KSČ, f. 02/4, sv. 18, ar. j. 23, k informaci 2, č. j. 2193/24, *Zpráva o pobytu studijní delegace ÚV KSČ v Irácké republice*, 1987 a AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 8, politické zprávy, č. j. 013034/87, *Hodnotenie plnenia zamerania a hlavných úloh československej zahraničnej politiky voči Irackej republike*, 2. 7. 1987.

meziparlamentních styků Československa a Iráku navštívila Irák po dvouletém odkladu mezi 5. a 11. červnem 1989 delegace Federálního shromáždění vedená jeho místopředsedou a předsedou Sněmovny národů Jánem Janíkem. Jednalo se o reciproční návštěvu, irácká parlamentní delegace navštívila Československo v roce 1982. Návštěva delegace FS se měla konat už v březnu 1987, ale kvůli válečným událostem byla na žádost Prahy odložena. Kromě jiného zde došlo i na setkání s vedoucím byra pro zahraniční styky regionálního vedení strany Baas Jásimem Rikábím. Ten styky s KSČ označil za „*mimořádně dobré*.“ Byl mu tlumočen zájem československé strany podepsat nový protokol o mezistranické spolupráci, na což Rikábí odpověděl, „*že v brzké době připraví BAAS [sic] vše potřebné a bude informovat ÚV KSČ prostřednictvím čs. velvyslance*.“²⁹⁵ K podpisu už ale nedošlo.

Kvůli ideologickým rozdílům nemohly být vztahy KSČ a Baas na takové úrovni, jako vztahy KSČ a jiné komunistické strany. Českoslovenští představitelé považovali baasistickou ideologii za „*maloburžoazní*“ a „*nacionalistickou*.“²⁹⁶ Ve stycích s Irákem přiznávali „*limitující ideologické faktory vyplývající z baasistického učení*“.²⁹⁷ Hovořilo se ale i o ideologické spřízněnosti²⁹⁸ a „*celkové základní politické*“ orientaci „*strany BAAS [sic] na socialistické státy*.“²⁹⁹ Dá se však konstatovat, že nejen vztahy obou států, ale také obou stran byly v letech 1980-1989 i přes vzájemné rozpory a překážky na přátelské a korektní úrovni.

²⁹⁵ NA, A ÚV KSČ, f. 02/1, sv. 119, ar. j. 124, b-23, č. j. 8142/24, *Zpráva o oficiální návštěvě delegace Federálního shromáždění ČSSR v Iráku*, 3. 7. 1989, ke schůzi P ÚV KSČ 14. 7. 1989.

²⁹⁶ NA, A ÚV KSČ, 02/1, sv. 20, ar. j. 18, b-20, č. j. 1311/24, *Uskutečnění oficiální návštěvy I. místopředsedy vlády Irácké republiky Táhá Jásína Ramadána v Československé socialistické republice*, 22. 10. 1986, ke schůzi P ÚV KSČ 22. 10. 1986.

²⁹⁷ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 1, běžná politické korespondence, č. j. 012851/86-8, *Zaměření čs. zahraniční politiky vůči Irácké republice*, 30. 6. 1986.

²⁹⁸ ABS, ZSGŠ, rezidentura TIGRID, pracovní svazek PR-9, karton 189, evid. č. 133005, č. j. 0046/89, *Hlášení o činnosti rezidentury TIGRID za VR 1988/89*, 24. 10. 1989.

²⁹⁹ AMZV, TO-T 1980-1989 Irák, karton 8, politické zprávy, č. j. 01005/88, *Zpráva o plnění záměrů čs. zahraniční politiky vůči Irácké republice v roce 1987*, 18. 1. 1988.

ZÁVĚR

Irácko-iránská válka měla neblahé dopady na region Blízkého východu a znamenala také komplikace pro všechny země působící v této oblasti. Poškodila ekonomiku válčících zemí, což mělo negativní dopad na obchod a došlo i k přímému ohrožení zahraničních pracovníků v důsledku válečných operací. Na druhou stranu ale znamenala příležitost pro zbrojní obchod. Kvůli strategické důležitosti Perského zálivu ale od začátku přitahoval pozornost soupeřících supervelmocí. Jejich pozornost umocnily i útoky válčících stran na ropné tankery, přičemž tato „tankerová válka“ konflikt internacionalizovala. Studená válka irácko-iránskou válku ovlivnila a to netypickým způsobem - znesvářené supervelmoci podpořily jednu zemi, a sice Irák. Toto schéma, které nazývají někteří badatelé bizarním³⁰⁰, mělo své důvody. Předně byl iránský režim nepřátelský jak vůči USA, tak vůči SSSR. Nehodlal navázat strategické partnerství jak s Moskvou, tak s Washingtonem. Pro obě supervelmoci tak nakonec bylo výhodnější podpořit jen jednu stranu. USA si rozhodně nepřály vítězství Íránu. I když se dle Brandsových poznatků prezentovaných v *Cold War History* zdá být americká podpora úvodního iráckého útoku nepravdivá, USA nakonec z obav z vítězství Íránu i posílení sovětského vlivu v Perském zálivu v pokročilejších fázích války Irák podpořily. V Husajnovi tehdy viděli pragmatického politika, s nímž se dá domluvit. I kvůli svým rukojmím na ambasádě v Tehránu však byli Američané zpočátku velmi zdrženliví, vypuknutí války pro ně bylo nemilé překvapení. To ostře kontrastuje s jejich mohutnou podporou Iráku v dalších fázích války. Nešlo sice o dodávky zbraní, ale o finanční podporu a informace ze špionážních satelitů. V konečné fázi války pak v důsledku „tankerové války“ došlo k zásahu amerického námořnictva v Perském zálivu proti Íránu. SSSR stál spíše o spojení s Íránem, se kterým sousedil. Byla to tedy pro něj strategicky důležitější země než Irák. Navíc se Kreml obával, že Teherán kvůli své závislosti na západních zbraňových systémech obnoví spojení s Washingtonem. Proto také hned po vypuknutí války zakázal vývoz zbraní do Iráku, aby jej pod vlivem iráckých válečných neúspěchů v roce 1982 obnovil. Stála za tím obava Moskvy z irácké porážky, nicméně obavy z iránsko-amerického strategického partnerství tu přetrvávaly. Když se tyto obavy sovětského vedení ukázaly být i v důsledku aféry *Irangate* lichými, přistoupilo k jiné strategii. Aby se Írán Moskvě více podřídil, ta přistoupila k silnější podpoře Iráku. To se projevilo zvýšením objemu irácko-sovětského obchodu i importem modernější válečné techniky jako letounů MiG-29. Bagdád

³⁰⁰ Jako např. manželé Sluglettovi, viz FAROUK SLUGLETT, M.; SLUGLETT, P. *Irák od roku 1958*, s. 297.

dokázal umně využívat logiku studené války tak, aby od jednoho bloku získal to, co mu ten druhý nemohl poskytnout. Logika studené války se v tomto případě projevila také v soupeření obou mocenských bloků o iráckou přízeň. Iráčané byli závislí na zbraních sovětského původu, ale západní země mu poskytovaly kvalitnější a technicky náročnější služby, například ve stavebnictví. Irák takto demonstroval svou neutralitu ve Studené válce, jakožto člen Hnutí nezúčastněných. Zůstává ale faktem, že vnímal Východní blok včetně Československa jako ideologicky určitým způsobem spřízněný i přes vzájemné rozpory. To bylo dáno například protizápadním zaměřením zdejšího baasistického režimu a jeho levicovým zaměřením. Ona spřízněnost se projevovala např. tím, že Irák na svém trhu zemím Východního bloku poskytoval protekci.

Československo vnímalo Irák jako tradiční odbytiště svého zboží a stejně tak Irák vnímal Prahu jako svého tradičního obchodního partnera. Vypuknutí války znamenalo obtíže pro československou diplomacii, která nechtěla odsoudit ani jednu zemi, neboť s oběma měla Praha dlouhodobé obchodní styky. Válka však také znamenala příležitost pro československý zbrojní průmysl tím spíš, že jeho styky s Irákem na poli „speciálu“ byly tradiční a dlouhodobé, začaly již ve 30. letech. V hospodářských stycích Československa a Iráku se jednalo o důležitou oblast, ze které Praha získávala valuty v podobě USD. Z tohoto důvodu je zřejmé, že i když se Československo v letech 1980-1982 podřídilo vůli Moskvy nedodávat do Iráku „speciál“, učinilo tak velmi nerado. V Iráku rozhodnutí Prahy způsobilo nevoli a Bagdád vyhrožoval hospodářskými sankcemi. Ohrožení československého zahraničního obchodu v Iráku znamenalo, že Praha vyvíjela na Sovětský svaz tlak, aby dodávky zbraní opět povolil. Na Prahu kvůli dodávkám „speciálu“ ve stejné době tlačil Bagdád. Kromě toho na iráckých vojenských školách (konkrétně MTC Bagdád) působili českoslovenští vyučující, a Iráčané s nimi byli spokojeni. Českoslovenští pedagogové ale byli velmi drazí, Irák za ně platil 2100 USD/měsíc. Na československých vojenských akademiích studovali také iráctí posluchači. I když Československo dodávalo do Iráku mj. i těžké zbraně, jako tanky a obrněné transportéry (nutno však říci, že v tomto ohledu materiály VHA příliš detailní nejsou), Iráku takový objem stačit nemohl, jednalo se tedy spíše o doplňkový materiál. Uspokojivé objemy do země dodával hlavně Sovětský svaz. I přes válku bylo Československo ochotno s Irákem spolupracovat. Touto spoluprací si ale Praha v žádném případě nechtěla zavřít dveře k Íránu – též tradičnímu obchodnímu partnerovi. To se při jednání s iráckými představiteli projevilo československou neochotou jakkoli Írán odsoudit. Teherán však odmítl sovětskou pomoc. Domnívám se, že z tohoto důvodu Moskva nepovolila zemím Východního bloku vývoz speciálu do Íránu, který tak československý speciál získával jen přes třetí země,

například přes Libyi, což vedlo k nejedné irácké stížnosti Praze. Jakmile však válka skončila, zlepšily se i hospodářské vztahy Prahy s Íránem³⁰¹ a Československo tam chystalo i dodávky svého speciálu. Hospodářská spolupráce s Íránem by však za války nepochybně byla větší, nebýt nepřátelství Chomejního režimu. V případě vztahů Íránu se zeměmi Východního bloku se nabízí otázka, zda jejich podpora Iráku nezpříčinila vznik příkopů mezi nimi a Teheránem na dlouhá léta dopředu. Stejně tak by bylo zajímavé ověřit vliv sovětské intervence v Afghánistánu na vztahy Íránu a zemí Východního bloku.

Hospodářská a vojenská spolupráce Prahy a Bagdádu byla ze strany Československa ideologií sice ospravedlňována, ale Praze šlo spíše o obchod a z toho pramenící finanční zisk. Hlavní cílem československé diplomacie bylo udržet se i přes válku na iráckém trhu za každou cenu. Československý trh v Iráku byl k roku 1984 na 2. – 3. místě v rozvojových zemích a navíc se jednalo o tradiční odbytiště československého zboží. Protože Irák vyjadřoval nespokojenost se stahováním zahraničních expertů a hrozil sankcemi, tak Praha evakuovala pouze ty, kteří byli spíše postradatelní, jako ženy a děti. Úplnou evakuaci ale neprovedla nikdy. Plánovala se k tomu uchýlit jen v případě jejich významného ohrožení. Mým závěrem v případě obchodní a vojenské spolupráce obou zemí je, že se jednalo o ideologicky ospravedlněný obchod. Československo bylo navíc ochotno přehlížet pronásledování členů IKS a podepsat s vládou Socialistickou stranou arabské obrody (Baas) protokol o mezistranické spolupráci. Ten byl však kvůli pronásledování iráckých komunistů omezený. Občas byla akcentována levicová orientace Baas. Kvůli vzájemným ideologickým odlišnostem (jako nacionalismus baasistů a celkově jejich nemarxistický světonázor) ale nemohly být vztahy KSČ a Baas úplně idylické. Škrálop na vztazích ČSSR-Irák v podobě pronásledování komunistů se nejvíce promítl právě do mezistranických styků KSČ-Baas.

Irák stavěl ekonomickou spolupráci na třech hlavních faktorech. Za prvé se díval na to, jak jednotlivé země přistupovaly k dodávkám speciálu. Ten tak byl tedy zcela klíčovou záležitostí. Dle zprávy z roku 1989 činilo v době irácko-iránské války toto zboží cca 80 % celkového obrátu mezi Československem a Irákem. Za druhé to byl postoj jednotlivých zemí k rozhodnutí ponechat své pracovníky v Iráku, i když je ohrožovaly válečné operace. Stejně jako v případě speciálu i zde v případě jejich úplné evakuace hrozil Bagdád sankcemi. Za třetí pak Irák budoucí spolupráci podmiňoval v tom, jak jednotlivé země přistoupí k věci odkladů splátek, které se s jeho počínajícími hospodářskými problémy vršily. Právě z tohoto důvodu, nikoli důvodu ideologického, bylo Československo ochotno být k iráckým dluhům určitým

³⁰¹ ZÍDEK, P.; SIEBER K. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*, s. 128.

způsobem vstřícné a v archivních materiálech se stále objevuje víra ve zlepšení ekonomické situace po válce. Protože však byl obchod ve vzájemných vztazích klíčový, a irácké dluhy na něj působily retardačně, tak po překročení únosné meze tyto dluhy začala Praha vymáhat. Byla však při tom stále vstřícná a nijak nevyhrožovala, jednalo se spíše o naléhání a pokus Bagdádu „přátelsky domluvit“. Jinými slovy Československo bylo ochotno Irák podporovat ve válce a být k němu vstřícné ve věci jeho dluhů, protože v zemi nechtělo ztratit obchodní pozice.

Co se propojenosti československé a sovětské politiky k Iráku týče, ze studia archivních materiálů a sekundární literatury mi vyplynulo, že Praha v Iráku sledovala vlastní zájmy a to především obchod, který byl základem vztahů mezi oběma zeměmi. Jednalo se také o jedno z tradičních odbytišť československého zboží. Naopak Moskva měla v regionu spíše geopolitické záměry. Ty se projevovaly například tím, že Sovětský svaz si se splátkami iráckých dluhů, na rozdíl od Československa, nedělal starosti. To naznačuje, že v případě Moskvy měl obchod s Irákem druhořadý význam, zatímco pro Prahu měl význam prvořadý. To byl také důvod rozhorčenosti Československa na sovětské rozhodnutí nedodávat Iráku „speciál“ a následného tlaku Prahy na Sovětský svaz, aby rozhodnutí změnil, neboť v sázce byl obchod Československa a Iráku.

Irácko-iránská válka sice byla studenou válkou ovlivněna, ale nebyla jí způsobena. Nejednalo se o zástupný konflikt tohoto období, ale o projev historicky podmíněné arabsko-perské rivality. Konflikt se u obou válčících stran nesl na vlně nacionalismu. V případě Iráku je potřeba zmínit nacionalistickou ideologii strany Baas. V rámci kultu osobnosti prezidenta-diktátora Saddáma Husajna zde byla irácko-iránská válka nazývána jako „Saddáмова Qádisíja“ („*Qádisíjat Saddám*“). Tento název je odvozen od bitvy, ve které roku 636 arabští muslimové porazili perské vojsko. V Íránu revoluce z roku 1979 vyvolala vlasteneckou vlnu, ale zdejší režim měl pro vedení války ještě jeden důvod, a to náboženský fundamentalismus.³⁰²

Ačkoli byly vztahy Československa a Iráku v 80. letech chladnější oproti předchozí dekadě, lze je přesto považovat za přátelské a korektní. Prudké zhoršení vztahů nastalo až po změně režimu v Československu a irácké invazi do Kuvajtu 2. – 4. srpna 1990. Tehdy Praha nejenže přetrnula s Irákem jakékoli styky, ale také se zapojila do koalice vedené USA. Československo vyslalo celkem 198 vojáků protichemického praporu.³⁰³ Ten se mezi 17.

³⁰² GOMBÁR, E.; PECHA, L., *Dějiny Iráku*, s. 508 a FAROUK-SLUGLETT, M.; SLUGLETT, P. *Irák od roku 1958*, s. 293 a 300.

³⁰³ GOMBÁR, E.; PECHA, L., *Dějiny Iráku*, s. 580.

lednem a 28. únorem 1991 účastnil operace Pouštní bouře, na jejímž konci byla irácká vojska z Kuvajtu vyhnána.

POUŽITÉ PRAMENY A SEKUNDÁRNÍ LITERATURA

Archivní prameny

Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky (AMZV)

fond Teritoriální odbory – tajné (TO-T), 1980-1989, Irák

Vojenský historický archiv (VHA)

fondy Ministerstvo národní obrany (MNO) 1980-1989

Národní archiv České republiky (NA)

fond Archiv ÚV KSČ (A ÚV KSČ) – Gustáv Husák

Archiv bezpečnostních složek (ABS)

fond Zpravodajská služba Generálního štábu (ZSGŠ)

Literatura

Monografie:

BROŽ, Ivan. *Husajn kontra Chomejní: irácko-iránská válka 1980-1988*. Praha: Epoque, 2007.

FAROUK-SLUGLETT, Marion; SLUGLETT Peter. *Irák od roku 1958: od revoluce k diktatuře*. Praha: Volvox Globator, 2003.

FAUST, Aaron. *The Ba'athification of Iraq: Saddam Hussein's Totalitarianism*. Austin: University of Texas Press, 2015.

GOMBÁR, Eduard; PECHA, Lukáš. *Dějiny Iráku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013.

SHEMESH, Haim. *Soviet-Iraqi Relations, 1968-1988. In the Shadow of the Iran-Iraq conflict*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1992.

ZÍDEK, Petr; SIEBER, Karel. *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2009.

SCHMIDT, Rachel. *Global Arms Exports to Iraq, 1960-1990*. Santa Monica: RAND Corporation, 1991.

Studie ze sborníků a časopisů:

BRANDS, Hal. *Saddam Hussein, the United States and the invasion of Iran: was there a green light?* In: *Cold War History*, roč. 12, č. 2 (2012).

FORSBERG, Carl. *Iraq, the United States, and the long shadow of the Cold War*. In: *Cold War History*, roč. 19, č. 4 (2019).

JŮNOVÁ MACKOVÁ, Adéla. *Export of experts. Czechoslovak Academy of Sciences and Iraq in the 1960s*. In: *Práce z dějin Akademie věd*, roč. 10, č. 2 (2018).

KALINOVSKY, Artemy. *The Soviet-Union and the Iran-Iraq War*. In: ASHTON, Nigel; GIBSON Bryan (eds.). *The Iran-Iraq War*. London: Routledge, 2013.

SASSOON, Joseph, Aaron M. Faust, *The Ba'athification of Iraq: Saddam Hussein's Totalitarianism* (Austin, Tex.: University of Texas Press, 2015). Pp. 296. \$55.00 cloth. ISBN: 9781477305577). In: *International Journal of Middle East Studies*, roč. 49, č. 1 (2017).

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

BBC – *British Broadcasting Corporation* (Britská Rozhlasová Korporace)

BLR – Bulharská lidová republika

BVP – bojové vozidlo pěchoty

ČLR – Čínská lidová republika

ČSA – Československé aerolinie

ČSAV – Československá akademie věd

ČSLA – Československá lidová armáda

ČSOB – Československá obchodní banka

ČSSR – Československá socialistická republika

FMZO - Federální ministerstvo zahraničního obchodu

FMZV – Federální ministerstvo zahraničních věcí

FS – Federální shromáždění

GO – generální opravy

HSUS – Hlavní stavební a ubytovací správa

HSVKR – Hlavní správa Vojenské kontrarozvědky

HTS-FMZO - Hlavní technická správa – Federální ministerstvo zahraničního obchodu

IKS – Irácká komunistická strana

JVBT – Jeřábový vyprošťovací buldozerový tank

KaMi – Kancelář ministra

ks – kus

KSČ – Komunistická strana Československa

KSSS – Komunistická strana Sovětského svazu

KV KSČ – Krajský výbor Komunistické strany Československa

MTC – *Military technical college* (Vojenská technická vysoká škola)

NDR – Německá demokratická republika

OBO – obchodní oddělení

OMP – oddělení mezinárodní politiky

OSINT – *Open Source Intelligence* (informace z otevřených zdrojů)

OSN – Organizace spojených národů

OT – obrněný transportér

OZO – Organizace zahraničního obchodu

P ÚV KSČ – Předsednictvo Ústředního výboru Komunistické strany Československa.

P V ČSSR/PV ČSSR – Předsednictvo vlády Československé socialistické republiky

PZO – Podnik zahraničního obchodu

RB OSN – Rada bezpečnosti Organizace spojených národů

RRV – Rada Revolučního vedení

SAE – Spojené arabské emiráty

SBČS – Státní banka československá

SKOT – Střední Obrněný Kolový Transportér

SO – střední opravy

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

SÚP – Správa ústředního plánování

SZ – socialistické země

TOPAS – transportér obrněný pásový

USA – *United States of America* (Spojené státy americké)

USD – *United States Dollar* (Americký dolar)

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

ÚVN – Ústřední vojenská nemocnice

VAAZ – Vojenská akademie Antonína Zápotockého

VLP – vojenský (a) letecký přidělenec

VR – výcvikový rok

VŠ – vysoká škola

VŠP – Vysoká škola politická

ZSGŠ – Zpravodajská služba Generálního štábu

ZSS – země socialistického společenství

ZÚ - zahraniční/zastupitelský úřad

